

II. 38. P

d o m
o s i e d l e
m i e s z k a n i e

Cena zł. 1.50

19

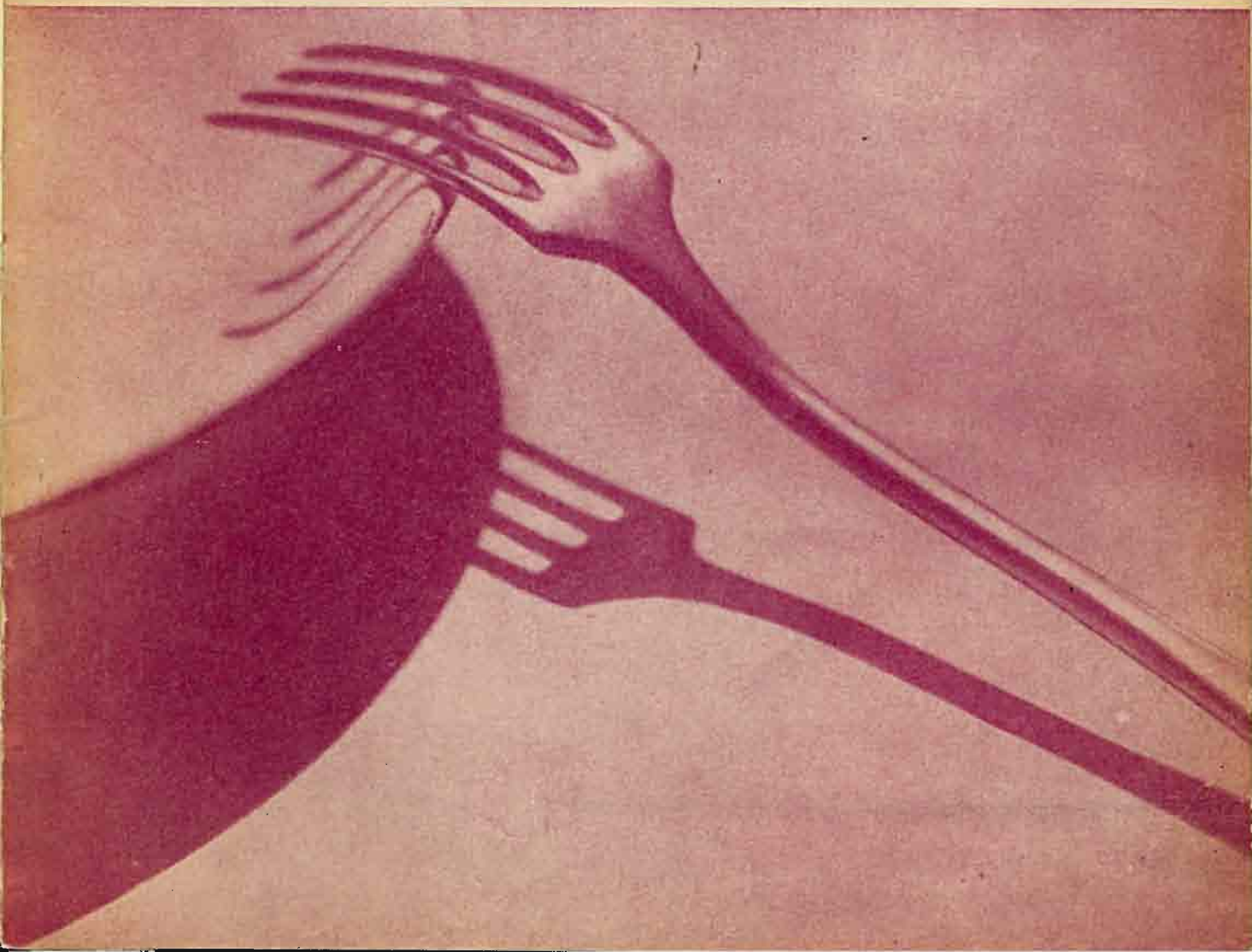
w numerze:

mieszkania robotnicze
przedmioty codziennego użytku

Rok V

grudzień

1933

23

miliardy

rocznego obrotu

00000000

561

PEWNOŚĆ

złożonych wkładów
każdy urząd poc.
człowy jest zbior.
nica

P.K.O.

ZAUFANIE

Dom Osiedle Mieszkanie

Miesięcznik pod redakcją: Józefa Jankowskiego i Teodora Toeplitza

Rok V

Grudzień 1933

Nr. 12

Prawodawstwo nasze w dziedzinie popierania budownictwa mieszkaniowego, oparte na niemi rozporządzenia i praktyka wykonawcza, zawsze dwa cele miały na oku — spotęgowanie ruchu budowlanego i dostarczanie mieszkań.

Dla osiągnięcia pierwszego z tych celów, różniczkowanie obiektów budowlanych nie miało żadnego znaczenia — w sprawie drugiej istniało wprawdzie uprzywilejowanie mieszkań najmniejszych i spółdzielni mieszkaniowych (nie własnościowych), ale tylko w teorii.

W praktyce, po okresie budownictwa spółdzielczego (przeważnie budowa przez spółdzielnie budowlano-mieszkaniowe zbyt wielkich mieszkań), przyszedł okres popierania budowy małych domów indywidualnych, zadośćuczynienie potrzebom „małego człowieka”; miało to iść w parze ze zmobilizowaniem ukrytych oszczędności, w tym celu pomoc kredytową ograniczono do maksymalnie połowy kosztów budowy. W dalszym ciągu pomoc ze środków publicznych (kredyty, do których się dopłaca z podatku) udzielaną była teoretycznie w równej mierze wszystkim, niezależnie od ich stanu zaможności, praktycznie zaś dawano tylko „mającemu”, bo tylko człowiek mający mógł się zdobyć na pozostałe najmniej 50% kosztu budowy.

Domaganie się większego udziału kredytów publicznych, podobnie jak domaganie się dalszej obniżki stopy procentowej były niezmiernie utrudnione wobec jednakowego traktowania wszystkich rodzajów budownictwa.

To co było słusznem dla zadośćuczynienia potrzebom mieszkaniowym najgorzej zarobkujących warstw, stawałoby się zbędnem uprzywilejowaniem (na koszt ogółu) niektórych.

Stan ten zdaje się zbliżać ku końcowi. Zagadnienie budowy mieszkań, któreby naprawdę były dostępne dla robotników, jest obecnie przedmiotem rozważań i narad Stałego Komitetu do Spraw Budownictwa Mieszkaniowego przy Banku Gospodarstwa Krajowego.

Traktowaniem ono jest poza normami ustalanemi dla budownictwa kredytowanego z Państwowego Funduszu Budowlanego w sposób dotychczasowy. Za podstawę do rozważań i dyskusji przyjęto rezolucje Polskiego Towarzystwa Reformy Mieszkaniowej*) oraz tezy opracowane przez Fundusz Pracy, który w akcji tej żywy bierze udział i dla niej pierwsze dostarczy środki.

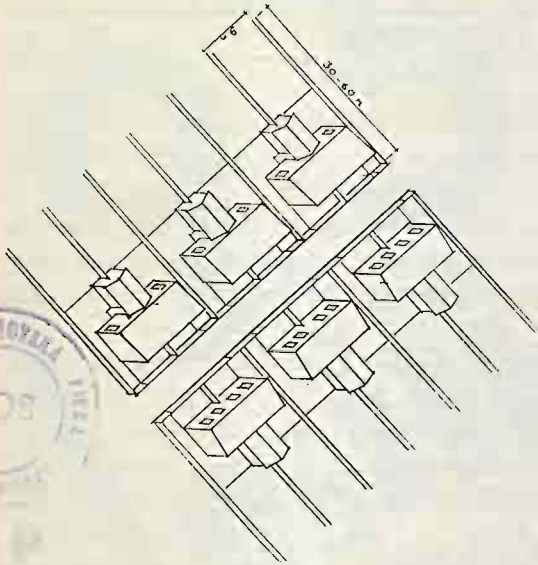
Niezależnie od tego, jakie będą początkowe rozmiary akcji, witać należy z zadowoleniem wykreślenie linii demarkacyjnej pomiędzy zasługującym na jaknajdalej idącą pomoc społecznem budownictwem mieszkaniowem, a prywatnym ruchem budowlanym.

*) Patrz str. 22.

Arch. L. Tomaszewski

Próba rozwiązania domu bliźniaczego

(o powierzchni 32 m. na działce o szerokości 8 do 9 m).

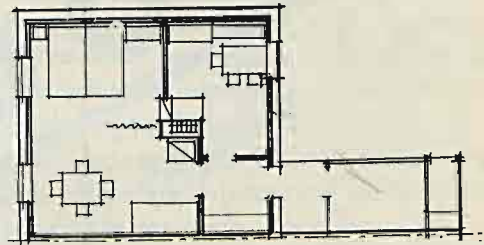
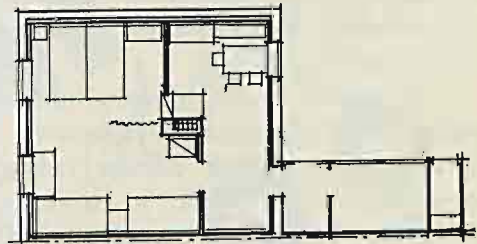
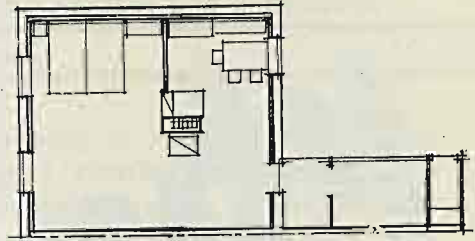

rys. 395

Przy przejściu z zabudowy szeregowej na bliźniaczą, istnieje znaczny „skok”, wyrażający się w gwałtownie zmianie szerokości działki. Szczególnie uciążliwe są skutki powyższego rozszerzenia działki (a więc i kosztów urządzenia ulicy i t. p.) dla budynków mniejszych, gdy np. połowa budynku bliźniaczego wynosi 5—6 mtr. frontu, a odstęp od bocznej granicy działki powinien wg. Prawa Budowlanego wynosić min. 4 mtr. (art. 277), o ile jest to dom ogniotrwały i posiada otwory okienne w bocznej ścianie.

Natomiast zabudowa szeregową powoduje szereg niedogodności i komplikacji planu: odcięcie domem podwórka gospod. lub ogródka od ulicy, konieczność założenia uliczki gospodarczej na tyłach ogródków i długich ścieżek lub drózek przez te wąskie ogródki, konieczność wykonania dwóch wejść do mieszkania (od ulicy i podwórza) i t. p.

Proponowany typ jest próbą rozwiązania domu bliźniaczego na możliwie wąs-

rys. 396

kiej działce (8—9 m. frontu). Typ ten nie posiada okien w ścianach bocznych, aby odstęp budynku mógł wynosić trzy m. (art. 277) lub nawet dwa m., o ile Prawo Budowlane usankcjonuje tego rodzaju typ zabudowy, gdyż szerokość dwóch metrów wystarczy na przejechanie wózkiem na podwórko gospodarcze lub do ogródka. Typ ten posiada tylko jedno wejście (od strony podwórka), gdyż wydaje się to rozwiązanie słuszne przy mieszkaniach najmniejszych.

Oczywiście jest to zwięźlenie działki — nadmierne. Jednakże istnieją wyjątkowe wypadki, gdy takie rozwiązanie może się okazać konieczne. Istnieją np. w okolicy Warszawy działki z terenów rozparcelo-

wanych w latach ubiegłych, posiadające właśnie szerokość 8—9 mtr. (Okęcie). Rozwiązanie to może być również stosowane przy większym odstępie między ulicami, gdyż niekiedy z planu ogólnego wypada blok — zbyt płytki, aby go podzielić na 2 bloki węższe, lecz zbyt głęboki,

aby się nadawał do normalnej zabudowy bliźniaczej.

Proponowany typ może być również użyty i na normalnych działkach o szerokości 10—20 mtr., szczególnie przy orientacji ulic N. S., gdyż żadne okno nie wychodzi wtedy na północ.

Kosztorys domu murowanego

(Ułożył Leon Tomaszewski)

I. Roboty ziemne.

Wykonanie wykopów pod mury fundamentowe i piwniczkę oraz pod dół kloaczny. Po wymurowaniu fundamentów ziemię usypać do rowów z ubiciem i zasypaniem, pozostałą rozplanować na parceli.
m. sześć. 17.00 po zł. 1.60 . . . 27.20

II. Roboty murarskie.

1. Wykonanie murów gr. 0.41 i 0.29, fundamentów, murów piwniczki, murów ogniowych (brandmurów) gr. 0.27, trzonu kominowego z wyprowadzeniem kanałów dymowych i wyciągnięciem kominu ponad dach oraz trempli na zapr. wapienne
mtr. sz. 22.00 po zł. 32.00 . . . 704.00
2. Wykonanie murów zewnętrznych parteru gr. 0.45 z cegły dziurawki na zaprawie wapiennej, dając od zewnątrz gr. 0,26 + 5 cm. luka powietrzna oraz od wewnątrz gr. 0.13 odpowiednio przewiązaną z murem zewnętrznym — licząc bez potrącenia otworów lecz z przesklepieniem nad otworami, wypełnieniem w gładkach i sztorcach, obsadzeniem futryn, uszczelnieniem i przymocowaniem
mtr. sz. 24.35 po zł. 34.00 . . . 827.90
3. Wykonania ścianek działowych gr. 0.13 cm. z cegły zwykłej na zaprawie wapiennej, łącznie z fundamentem pod

nie, umocowanie futryn z przesklepieniem nad niem sklepienia biegowego (ścianka niesie część stropu)

mtr. kw. 18.70 po zł. 5.50 . . .	102.85
4. Przesklepienie piwniczki w sklepieniu piwnicznym gr. 0.13 na zaprawie ½ cement, z umocowaniem wjazdu i zrobienia otworu wentyl.
mtr. kw. 3.00 po zł. 7.50 . . .	22.50
5. Wykonanie podmurówek z betonu gruzow. pod piec i kuchnię
szt. 2 po zł. 4	8.00
6. Wykonanie 3-ch schodków betonowych
całość zł. 12.00	12.00
7. Wykonanie dołu kloacznego z betonu gruzowego wewnątrz zapr. cementową i umocowaniem pokrywy
za całość zł. 36.00	35.00

III. Roboty ciesielskie.

1. Wykonać strop, składający się z beleczek 6×12 w odstępach co 80 z podsufitką z desek gr. 20 m/m oraz pułapu na belkach z desek gr. 24 m/m oraz warstwa papy na pułapie z polepy i gliny sieczki, żużla — gr. 6 cm. z ułożeniem i ubiciem
m. kw. 34 65 po zł. 5.60 . . . 194.—
2. Wykonanie podłogi z desek — gr. 36 mm heblowanych szpuntowanych na legarach 6×12, w odstępach co 70 cm w podłożeniu pod legary w odstępach co 1 m. 2-ch cegieł na zapr.

- wapiennej, z podłożeniem warstwy papy pod legary
m. kw. 34.65 po zł. 6 75 . . . 233.89
3. Wykonanie dachu pulpitowego składającego się z krokwi 5×10 oraz murlat 7×7 słupków i podciągu i podwalinki z kantówki 7×7 z oszalowaniem pod papę deskami gr. 0.20 mm. i pokryciem filcem bituminiowym
56.00 m. kw. po zł. 7.33 . . . 410.48
4. Wykonanie zabudowań gospodarczych, składających się z sionki, drwalki oraz klozełu, z łąt konstrukcyjnych 7×7 oszalowanych deskami gr. 0.20 mm. łącznie z drzwiami tarczowymi, oknem, podmurówką z cegły grub. 0.13 na 5 warstw.
m. kw. 24.0 po zł. 7.41 . . . 177.84

IV. Roboty stolarskie.

1. Wykonanie okien skrzynkowych zimowych i letnich z futryną, parapetem, okuciem i oszkleniem
szt. 3 po zł. 48.23 . . . 144.69
2. Wykonanie drzwi wewnętrznych filungowych łącznie z futryną i opaskami oraz okucia
szt. 2 po zł. 45.15 . . . 90.30

V. Roboty Tynkarskie.

1. Otynkowanie sufitu łącznie z otrzciniowaniem zaprawą wapienną gipsową
m. kw. 34.65 po zł. 1.85 . . . 64.10

2. Otynkowanie ścian murowanych zaprawą wapienną bez potrącenia otworów lecz z obróbką gładów i rejs
m. kw. 89.69 po zł. 1.65 . . . 148.43
3. Otynkowanie elewacji zapr. wapienną i pobielen. mlekiem wapiennym
m. kw. 90 po zł. 1.80 . . . 162.00

VI. Roboty zduńskie.

1. Postawić piec z kaflí kwadratowych na gotowej podmurówce 3×4 kafle z potrzebnym żelastwem
szt. 1 po zł. 180.00 . . . 180.00
2. Postawienie kuchni z kaflí kwadratowych z podgrzewaczem na pokój oraz potrzebnym żelastwem
szt. 1 po zł. 190.00 . . . 190.00

VII. Roboty malarskie.

1. Pomalować dwukrotnie farbą olejną
m. kw. 20.00 po 1.70 . . . 34.00
2. Pomalować klejowo sufit i ściany
m. kw. 124.61 po zł. 0.25 . . . 31.15
3. Zapuścić na gorąco białe podłogi pokostem z dodaniem gruzu
m. kw. 34.65 po 0.75 . . . 35.90

Razem . 3.827.93

Kosztorys domu drewnianego

(Ułożył Leon Tomaszewski)

I. Roboty ziemne.

- Wykonanie wykopów pod filarki fundamentowe, piwniczkę i dół kloaczny
m. kw. 12.50 po zł. 1.60 . . . 20.00

II. Roboty murarskie.

1. Wykonanie filarków fundament. 0.27×0.27×0.80 sztuk

- 7, murowanie trzonu komińowego, ścianki ogniowej, ścian piwnicy
m. sz. 11.16 po zł. 34.00 . . . 379.44
2. Wykonanie ścianek działowych grub. 0,13 oraz jako wypełnienie między filarkami fundamentów
m. kw. 31.00 po zł. 5.50 . . . 170 50

3. Przesklepienie piwniczki sklep. grub. 0.13 m. kw. 3 po zł. 7.50	22.50
4. Wykonanie podmurówek pod piece 2 szt. po 4.00	8.00
5. Wykonanie dołu kloaczego za całość	36.00

III. Roboty ciesielskie.

1. Wykonanie ścian zewnętrz- nych z drzewa kantowego grub 0.10, a na podwalinie z drzewa 10 na 12 z pokryciem zewnętrznej strony papą oraz oszalowaniem deskami gr. 20 mm. z umocowaniem belek stropowych, podłogowych oraz umocowaniem i uszczelnieniem futryn m ² 68.00 po zł. 12.68	862.24
1 m ² ściany drewnianej:	
0.12 m ² drzewa kant. po zł. 85.00 = 10.20	
1.10 m ² papy po zł. 0.60 = 0.66	
1.40 m ² szalowania po zł. 1.30 = 1.82	
<hr/> Razem zł. 12.68	

2. Wykoanie stropu jak bud. mur. 34.65 m. kw. po zł. 5.60	194.00
3. Wykonanie podłogi jak bud. mur. 34.65 m. kw. po zł. 6.75	233.89
4. Wykonanie dachu jak b. m. 50.00 m. kw. po zł. 7.33	365.50
5. Wykonanie bud. gosp. jak bud. mur. 124.61 m. kw. po zł. 1.85	230.53

IV. Roboty stolarskie.

Całość jak bud. mur.	
okna	144.69
drzwi	90.30

V. Roboty tynkarskie.

Otrzciniowanie i otynkowanie ścian i sufitów wewnętrznych bud. 124.61 m. kw. po zł. 1.85	230.53
---	--------

VI. Roboty zduńskie.

Całość jak bud. mur.	180.00
------------------------------	--------

VII. Roboty malarskie

Całość jak bud. mur.	34.00
	31.15
	25.90

Razem . 3 397.48

Z przyjemnością komunikujemy czytelnikom naszym list otrzymany od Zarządu miasta Kalisza:

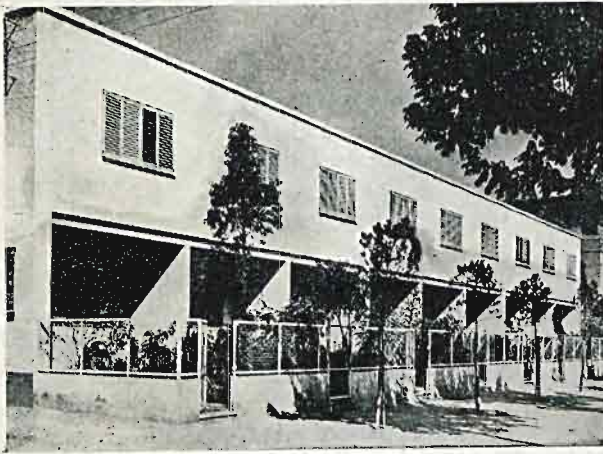
„Do Redakcji Czasopisma „Dom, Osiedle, Mieszkanie”, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 5 m. 5.

Na uwagi poczynione przez Redakcję Czasopisma „Dom, Osiedle, Mieszkanie”, w zeszycie październik—listopad 1933 r., do artykułu inż. Wł. Kwapiszewskiego p. t. „Osiedle lotniskowe Wolica, pod Kaliszem”, dla wyczerpującego wyjaśnienia sprawy mam zaszczyt zakomunikować:

„W projekcie zabudowy wkradła się pomyłka co do przestrzeni przeznaczonej pod parki i zieleńce. Parków i zieleńców zagwarantowanych jest 71 ha, czyli 37% zamiast 28¹/₂% terenu pozostanie wyłącznie dla potrzeb ogólnych. Istotnie Zarząd Miejski zamierza rozparcelować tylko teren leśny po prawej stronie szosy prowadzącej do Brzezin, czyli zbocza nad niziną rzeki Proсны od strony Zydowa, o obszarze około 20 ha, oraz wzgórze wysunięte na południe w kierunku Chełmic, w głównej mierze dla potrzeb społecznych.

Prezydent miasta
(—) Szafas.

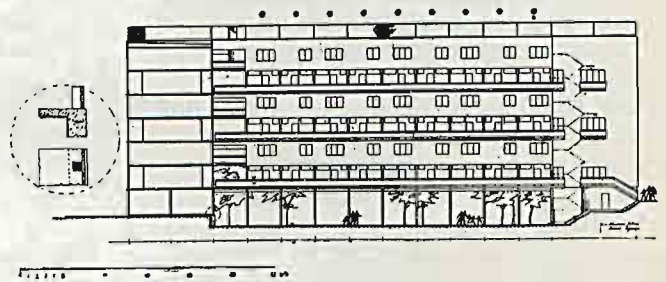
Mieszkania robotnicze w Hiszpanji

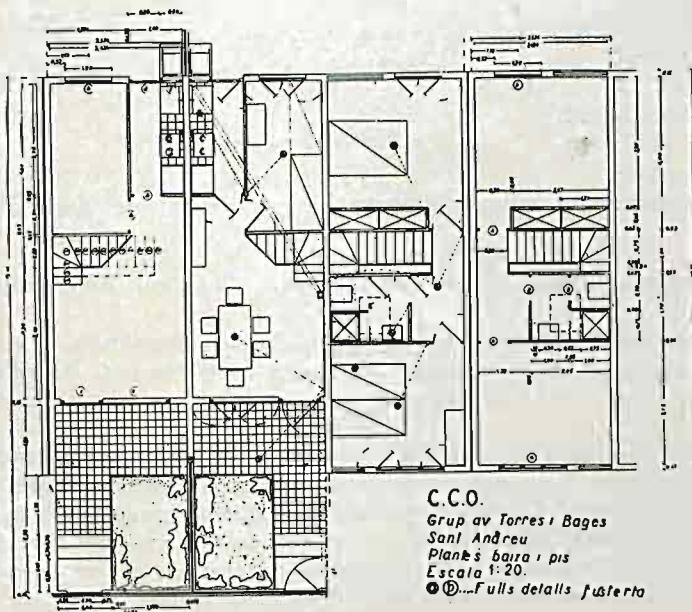
rys. 359

Grupa domów wybudowanych przez „Komisarjat mieszkań robotniczych” jako próba realizacji większego programu.

Dom zbiorowy.

rys. 360

Plan typowego mieszkania robotniczego na 2 poziomach.

C.C.O.
 Grup av Torres i Bages
 Sant Andreu
 Plankes bays i pis
 Escala 1:20.
 ● ○ Fulls detalls fusterta

rys. 361

„Małostkowy i nędzny pogląd na życie kierował budową mieszkań robotniczych w naszym kraju, dając w rezultacie minimum nie do przyjęcia. Mieszkanie najmniejsze może zawierać mało metrów kwadratowych powierzchni, ale nie może być pozbawione czystego powietrza, słońca i dalekiego widoku. Tych potrzebnych każdemu człowiekowi elementów, społeczeństwo niema prawa pozbawiać nikogo“. Z takich wychodząc założeń przystąpił do budowy zorganizowany przez Rząd Katolowski „Komisarjat dla mieszkań robotniczych“.

Przedewszystkiem zbudowane w/g projektów Zrzeszenia architektów (G. A. T. E. P. A. C.) dziesięć domów próbnych przyczem ta próbna budowa była ze względów na umożliwienie kontroli kosztów materiałów i robocizny prowadzoną w bezpośrednim Zarządzie Komisarjatu.

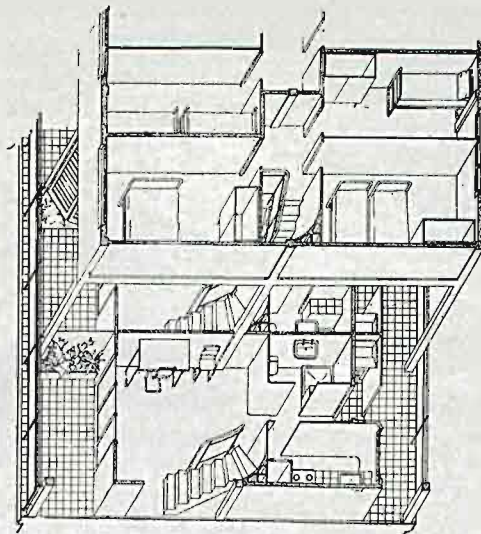
Koszt dziesięciu domów wyniósł 94.182 pessety, w czem robocizna 41,4%, materiał 58,6%.

W planie mieszkań widoczne jest dążenie do otrzymania przy największej fasadzie, największej głębokości, pozwalającej jednak na bezpośrednią wentylację wszystkich izb, bez tak zwykłych w Hiszpanii wewnątrznych podwórek i świetlików.

Wejście przez mały ogródek i podcienie prowadzi do głównej izby jadalnej, z której wychodzą schody na górę.

Za schodami — kuchnia z bezpośrednio wyjściem na podwórze i sypialnią na jedno łóżko. Na górze — dwa pokoje sypialne (po 2 łóżka), między niemi, oświetlana i wentylowana przez dach, część toaletowa (umywalnia, w. c. prysznic).

W rezultacie tej próby — „Instytut do Walki z bezrobociem“ przystąpił do realizacji zakrojonego na wielką skalę planu budowy: — mieszkania dwupoziomowe, mniejwięcej takie same jak poprzednio opisane domki, powtórzone 67 razy w poziomie i trzy razy ponad sobą dają 201 mieszkań w jednym wielkim bloku, częściowo tylko zużytkowane dolne kondygnacje, zawierają wszystko, czego osiedle robotnicze może potrzebować dla użytku

rys. 362

wspólnego — kąpieliska, i baseny, spółdzielcze sklepy spożywcze, kawiarnie, bibliotekę, czytelnie, przedszkola i żłobek, kluby robotnicze, wszystko w ogrodzie o licznych przejściach pomiędzy słupami tej imponującej budowli.

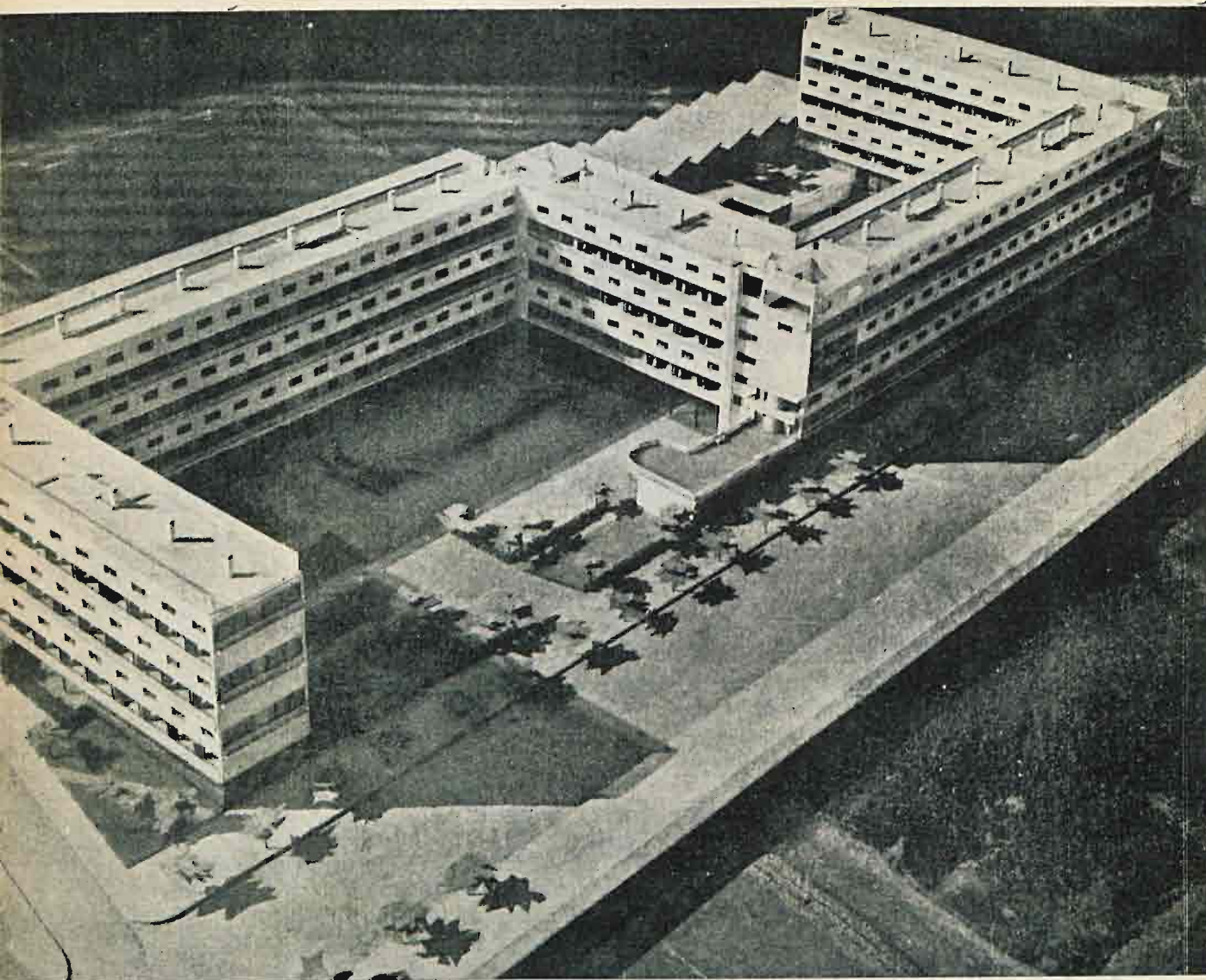
Możliwym jest to różnorodne zużytkowanie, dzięki zastosowaniu konstrukcji stalowej, oddzielającej całkowicie funkcję nośną, od funkcji ochronnej i rozdzielczej ściany.

Ten rozdział pozwala także na podział górnego piętra każdego mieszkania, niekoniecznie po linii równoległej do ścian zewnętrznych, czy podziału dolnej części mieszkań.

W ten sposób zamiast 2 większych pokoi, każde z mieszkań może mieć na górze 3 sypialnie.

Dzięki niej ogród, w którym położony jest budynek stanowi także jedną nieprzerwaną całość, gdyż pod budynkiem między żelaznymi słupami, zachowano liczne przejścia i nawet przejazdy.

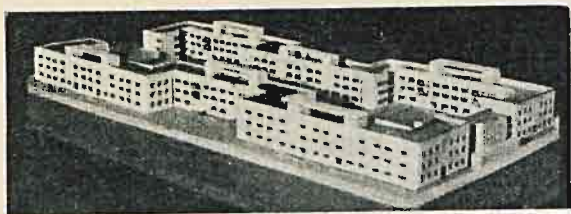
Oprócz budowanego bloku, położonego w bliskości linii komunikacyjnych na Avenida de Torras y Bages, Alkad Barcelony Dr. Agnare projektuje dalsze podobne zabudowanie domami o konstrukcji stalowej wielkich przestrzeni na peryferiach tego miasta.

rys. 363

Projekt bloku mieszkań robotniczych, złożonego z jednakowych dwupiętrowych mieszkań w S. Andres de Palomar (Barcelona), który buduje obecnie Instytut Walki z Bezrobociem okręgu Katalońskiego.

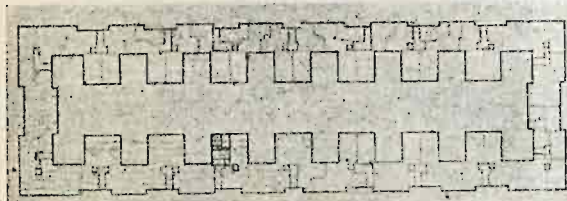
Mieszkania Robotnicze w Stanach Zjednoczonych

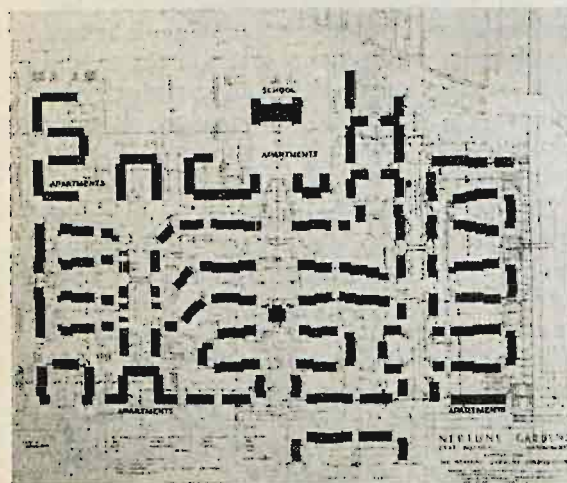
1. Projekt budowli mieszkalnych. Philadelphia. rys. 364

2. Projekt budynku w Spence Estate. Broklyn. rys. 365

Plan sytuacyjny powyższego projektu. rys. 366

3. Projekt kolonii mieszkaniowej. Neptune Garbeus I. N. C. Boston. rys. 367

Wbrew dotychczasowym poglądom, panującym w Stanach Zjednoczonych w okresie walki z bezrobociem, na pierwszy plan działalności instytucji będącej odpowiedzialnikiem n. funduszu Pracy (Federal Emergency Administration of Public Works) wysuwa się budowa, przebudowa i modernizacja tanich mieszkań oraz uzdrowienie zapuszczonych dzielnic.

Wszystko co wchodzi w powyższy zakres, zostało zlecone stworzonemu w tym celu Urzędowi (Administrator), którego zadaniem jest opracowanie planu działania, bezpośrednia budowa, lub finansowanie całkowite, czy częściowe budowy przez inne instytucje.

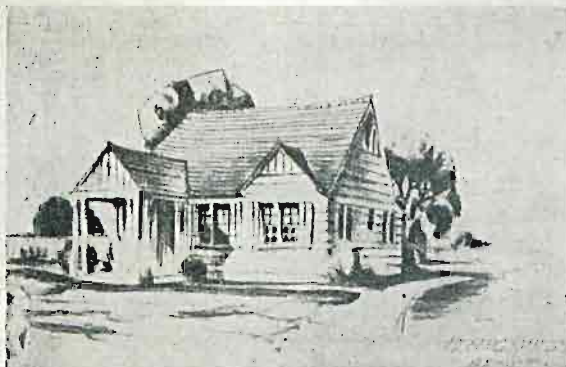
Administrator udziela pożyczek Stanom, Gminom, lub innym nie obliczonym na zys osobom prawnym może też udzielać im bezzwrotnych subwencji do wysokości 30% kosztów robocizny i materiału.

Stany i gminy, które same nie przeprowadzają budowy, mogą dołączać prace innych organizacji przez zakładanie w pobliżu nowych domów zielńców, placów zabaw i t. p. i mogą dla tego celu również otrzymać pożyczki i subwencje.

Administrator bada każdy projekt budowlany i uzgadnia go z całokształtem projektu walki z bezrobociem, uwzględniając imigrację ludności w związku ze zmianami w przemyśle. Obok celu głównego — dania zajęcia robotnikom fachowym i wyrobnikom, — należy popierać budowę mieszkań dla tych warstw mniej zamożnych, dla których zdrowe mieszkanie było wogóle niedostępnem.

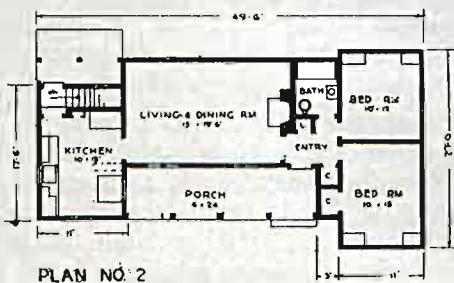
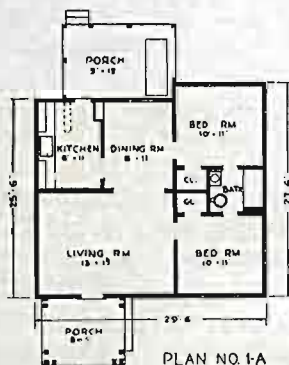
Instytucje budujące muszą się poddać ograniczeniom i kontroli w stosunku do komornego procentu i dywidend.

Podobnie nie zostaną finansowane budowle wznoszone na zbyt drogim gruncie. Cena gruntów nie powinna uszczuplać środków przeznaczonych na budowanie i nie może wpływać na podrożenie komornego.

rys. 368

4. Kolonja podmiejska, Hutchinson. (Kansas).

rys. 369

Plan Nr. 2

Przeźrzeń zabudowana.

Plan Nr. 1-A — 100 mtr.²; plan Nr. 2 — 130 mtr.².

Przy badaniu projektów, należy uwzględnić zużytkowanie terenów sąsiednich i przyszły gospodarczy rozwój gminy. Stosunek poszczególnych typów domów czy mieszkań, winien odpowiadać potrzebom.

Plan winien zapewniać mieszkańcom światło, słońce, widok i możliwość odpoczynku, oraz możliwość korzystania z

ogródka zapewniającego częściowe utrzymanie. Domy winny być projektowane możliwie przy ulicach urządzonych i mieć łatwą komunikację, ale w żadnym razie przy arterjach komunikacyjnych.

Domy winny mieć plany proste, ale wykonanie dobre, by uniknąć zwiększonych kosztów utrzymania. Instytucje starające się o pożyczkę winny dawać gwarancje co do ekonomiczności budowy, które zarówno jak zakupy materiałów muszą podlegać kontroli administratora.

Podanie o pożyczkę powinno zawierać nie tylko szczegółowe dane dotyczące projektów, ale i organizacji budowy oraz obliczenia rentowności budynku.

Pożyczki udzielane są na 4% przy zastosowaniu raty amortyzacyjnej 1,35%.

Federal Emergency Administration of Public Works, zatwierdziła dotychczas następujące projekty:

1. Budowa 292 mieszkań o 1074 izbach w Filadelfji w trzypiętrowych blokach na terenie 1,8 ha. Pożyczka w wysokości 845.000 dolarów udzieloną została organizacji budowlanej Związku Zawodowego Robotników Fabryki Wyrobów Dziaonych. Komorne za izbę wyniesie około dol. 8,40 tygodniowo.

2. Wielki blok budowlany wznoszony przez Spence Estate Housing Corporation na miejscu zapuszczonej dzielnicy nędzy, położonem w pobliżu głównych arterji Brooklynu. Pożyczka 2.025.00 pozwoli wraz ze środkami własnymi instytucji budującej stworzyć 508 wyposażonych mieszkań o 2150 izbach, których komorne tygodniowe nie przekroczy dol. 11.

3. Na terenie około 18 ha., położonem w pobliżu parku publicznego w Bos'onie, i nabytych za cenę 85 ct, za stopę kw. powstanie wśród ogrodów i terenów zabawowych i sportowych (zabudowanvch w 17%) około 700 domów zawierających 170 izb, szeregowo jednopiętrowe domy dwurodzinne i trzypiętrowe wielomieszkanie (apartaments). Wartość 4 milj. dolarów. Pożyczka 3.500.000.

4. Suburban Housing C-o Hutchinson (Kansas) Osiedle podmiejskie złożone z

dwudziestu 4 i 5 izbowych domów każdy na 0,8 hektarach ziemi zdatnej do uprawy, budowa prowadzona przez małe miasteczko wartości ogólnej dol. 61.000 na które otrzymano pożyczkę dol. 40.000.

5. W Queens Borough o 20 minut odległości od Manhattan powstaje budowane przez „Dick Meyer Corporation” S-ka o ograniczonej dywidendzie, 10 sześciopię-

trowych domów zaopatrzonych w windy, zawierających 1632 mieszkania, o 5644 izbach, których komorne wyniesie około 11 dol. tygodniowo. Procent zabudowania 29%, koszt budowy dol. 4.169.000 — pożyczka dol. 3.210.000.

Dla zorientowania się w cyfrach dodamy, że płaca murarza wynosi w Bostonie dol. 1,25, w Filadelfji dol. 1 za godzinę.

T. B.

Ze stosunków mieszkaniowych w Holandji

Holandja jest krajem, w którym ingerencja Państwa do spraw budownictwa mieszkań robotniczych datuje od przeszło 30 lat. Ustawa mieszkaniowa (De Woningwet) z d. 2.7 1901 r. weszła w życie 2 sierpnia 1902. Jednocześnie, dzięki obfitości i taniości kapitałów, jest krajem w którym przedsiębiorstwa prywatne w budowie mieszkań wogóle odgrywają bardzo poważną rolę.

Pomimo to przedsiębiorczość prywatna buduje dostateczną ilość mieszkań tylko dla osób zamożnych, klas średnich i pokrywa w niewielkiej części potrzeby wyższych warstw wykwalifikowanych robotników, zupełnie zaś jest niedostateczną jeśli chodzi o budowę mieszkań dla robotników niewykwalifikowanych i dla najuboższych.

Stosunek komornego co do zarobków wynosi w rodzinach robotniczych 1/6. Komorne wynosi około 7 gul. tygodniowo.

Od 1901 roku Skarb Państwa udzielał gminom, które bądź same budowały, bądź przekazywały uzyskane pożyczki Stowarzyszeniom budowy mieszkań nieobliczonym na zysk, mającym najczęściej formę spółdzielczą subwencji.

Pożyczki wynosiły do 100% (przeciętnie 97%) kosztów budowy. Polityka ta zmieniła się w r. 1921, a począwszy od 1925 r. pożyczek państwowych udzielano tylko dla sanacji zupełnie zapuszczonych dzielnic. Dla Amsterdamu miasta w którym mieszka prawie 10% ludności kraju (Holandja 8.170.000, Amsterdam 752.000)

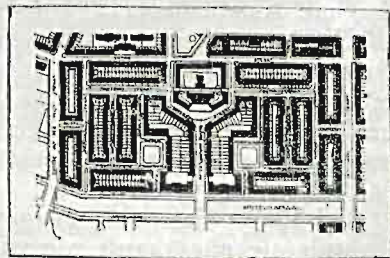
sanowanie starych dzielnic i rozbudowa miasta, jest bardzo palącą kwestją. Przepisy budowlane, które umożliwiają prze-

rys. 370

Plan rozwoju południowej części miasta opracowany przez H. P. Berlage.

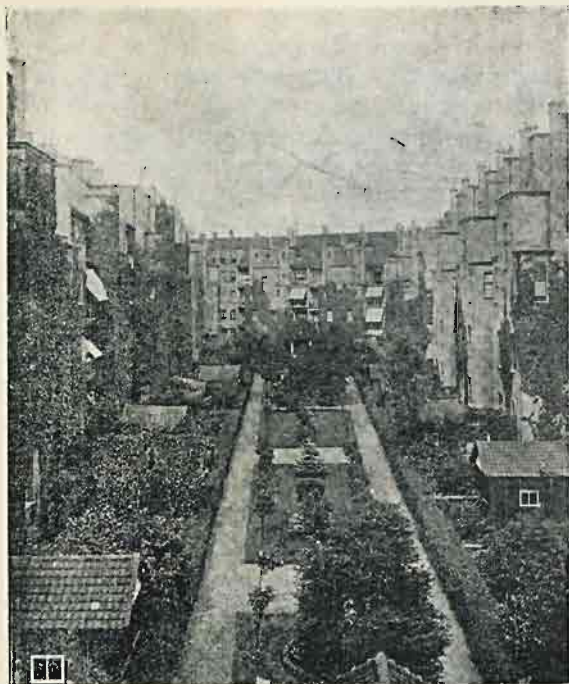
budowę starych dzielnic nie są tylko „pisanymi ustawami”, ale w całej rozciągłości wprowadzone zostały w życie.

rys. 371

Rozplanowanie 1686 mieszkań budowanych przez 6 spółdzielni w południowej części miasta (213 p. domy).

Poza przebudowę starych dzielnic inicjatywa Gminy idzie w kierunku rozbudowy miasta. „Uitbreicling Zwid” projektu arch. dr. Berlage, Uitbreicling Noord i

rys. 372

Wspólny ogród w jednym z bloków spółdzielni „Patrimonium“.

rys. 373

Miasto ogród w Nieuwendam (1000 mieszkań).

West są największe z nowopowstałych dzielnic Amsterdamu“.

Natomiast budowlę Stowarzyszeń budowlanych nie mające związku z Sanacją opierają jego kubaturę na pożyczkach udzielanych (za gwarancję gmin do 100% kosztu budowy) przez fundusz emerytalny, zakłady ubezpieczeń i t p.

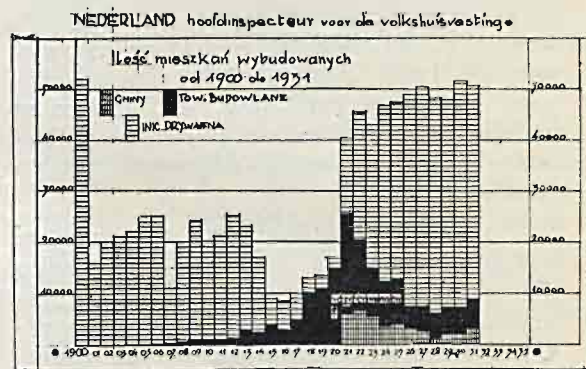
Od 1919 r. jako mieszkanie robotnicze traktuje się mieszkanie nie większe niż 5 izb i kuchnia (w r. 1920 określono jego kubaturę na nie więcej niż 300 m. sześcien.); mieszkania z łóżkami w szafach nie otrzymały kredytów, mieszkanie o dwu izbach sypialnych tylko wyjątkowo, w zasadzie zaś mieszkanie powinno mieć co najmniej 3 izby sypialne, z których dwie powinny

móc pomieścić po 2 łóżka. Rodzice mają mieć oddzielną sypialnię, chłopcy i dziewczęta mają sypiać osobno, nie wolno budować ciemnych alkow; W. C. i przynajmniej jeden zlew są bezwarunkowo wymagane.

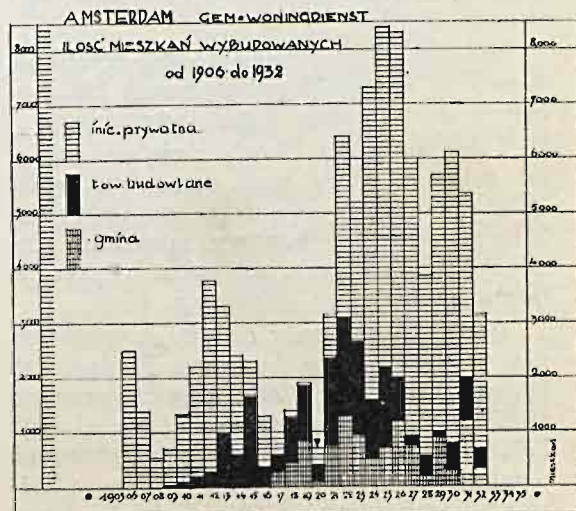
W 1921 r. określono, że izby mieszkalne winny mieć 2,7 mtr. a izby sypialne 2,4 mtr. wysokości, a kubatura nie powinna przekraczać 260 m. sz. Piąta izba dopuszczalną jest tylko wyjątkowo.

W Amsterdamie przyjęto jako zasadę 2 pokoje z kuchnią, przyczem minimalna powierzchnia jednego pokoju musi być 16 m², drugiego 10 m², albo też obydwu p. 14 m².

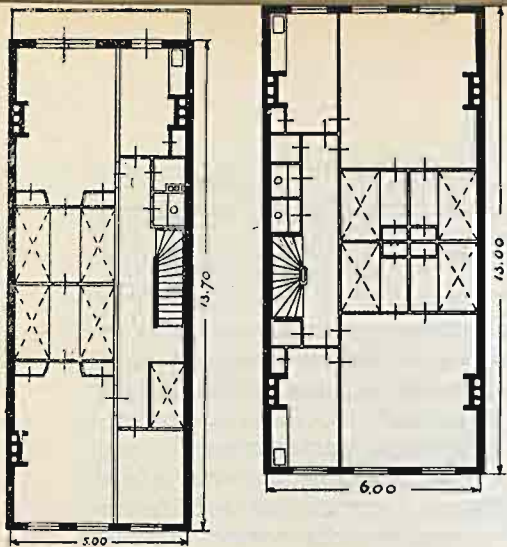
Zaznaczyć należy, że w Holandji, tak-

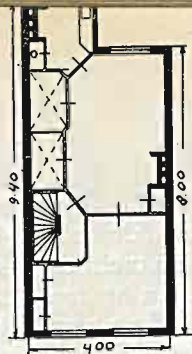
rys. 374

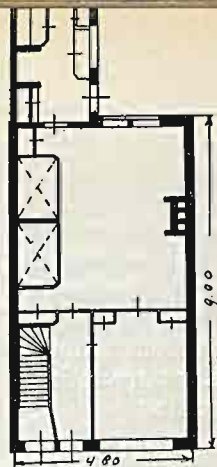
rys. 375

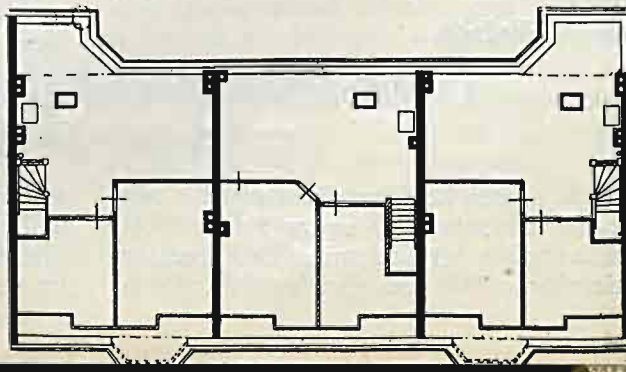
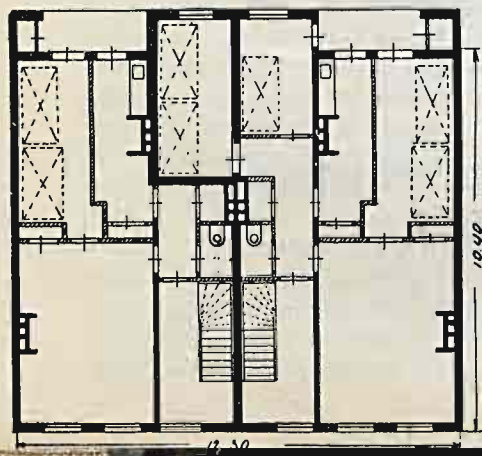
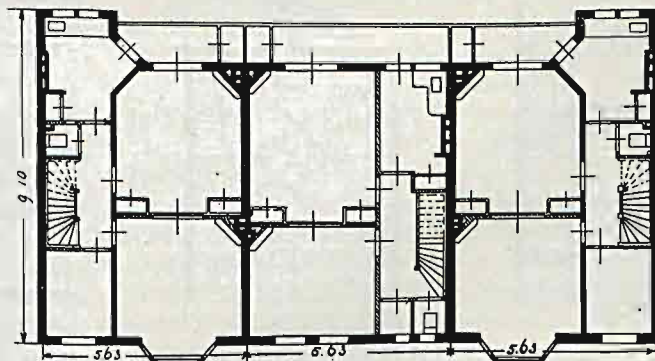
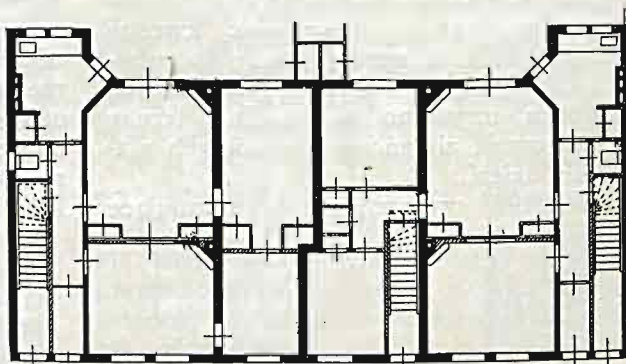
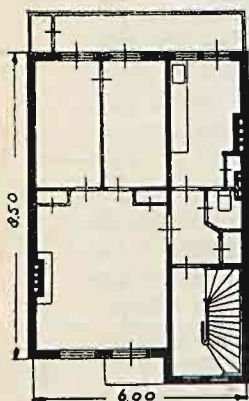
Typowe dawne mieszkanie holenderskie z łózkami obudowanymi.

Mieszkanie robotnicze (bud. prywatne).

Mieszkanie robotnicze (bud. spółdzielni, r. 1897).

wym hasłem, im rzetelniej służy trzeźwej rzeczywistości, sytuacji może nie zbyt pocieszającej, ale prawdziwej. W szczególności, skoro jest mowa o mieszkaniu najmniejszym.

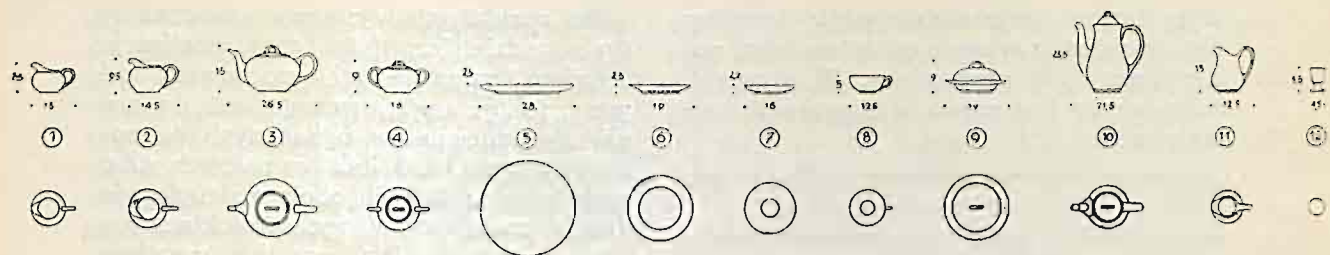
Kwestja mieszkania najmniejszego nie przedstawia się jednolicie, ponieważ mieszkanie takie może służyć zupełnie różnym potrzebom i wymaganiom. Bezspornie, najważniejszą stroną kwestji jest ta, którą podkreślają sztandarowi architekci w całej Europie, t. j. sprawa mieszkania sfer najuboższych. Mieszkanie najmniejsze, pojęte jako mieszkanie rodziny robotniczej, jest zarazem najtrudniejsze do rozwiązania z dwu przyczyn. Po pierwsze, z powodu trudności jaką przedstawia dla architekta wczucie się w położenie ludzi, którym naprzód idzie o pracę i chleb, a zaledwie potem o wygodę mieszkania i o racjonalne mieszkanie wogóle. Powtórę, z powodu niezrozumienia kwestji przez samych lokatorów mieszkania najmniejszego. Jak uczy doświadczenie, wraz z uzyskaniem dobrobytu choćby w najskromniejszym znaczeniu słowa, rodzina robotnicza skłania się raczej ku typowi — powiedzmy — burżuazyjnemu, nie okazując się chętnym nabywcą urządzeń i mebli pomyślanych dla racjonalnego mieszkania najmniejszego. Wdzięcznym jest pracownik — inteligent, który reformę pojęć w tej dziedzinie przyjął jako wyzwolenie z pod jarzma snobizmu mieszkaniowego. Inteligent rozumie, że jego położenie gospodarcze po wojnie uległo zmianie na niekorzyść. Dochody inteligenta przeważnie równają się dochodom wykwalifikowanego robotnika: nie ma środków ani czasu na utrzymanie dużego mieszkania. Przykłada zatem wielką wagę do oszczędności pracy około mieszkania, czy to ze względu na swoją pracę zawodową, czy też na koszt utrzymania pomocnicy domowej. Reformy, które znalazły życzliwe przyjęcie wśród inteligencji, stanowiącej niejako warstwę pośredniczącą między architektem a resztą społeczeństwa, zmieniając konwenans po myśli nowej idei tworzą rozpowszechniający się dalej nowy obyczaj mieszkaniowy.

Na rozmaitych wystawach mieszkaniowych widzieliśmy już liczne realizacje mieszkań najmniejszych, poczynawszy od typu „pokoju umeblowanego“ aż do hoteli czy pensjonatów obliczonych na potrzeby i wymagania ludzi samotnych, albo małżeństw, w których oboje małżonkowie pracują zawodowo. W tych projektach architekci uwzględniają wszelkie urządzenia, zmierzające do umożliwienia mieszkańcom jaknajwiększego komfortu przy racjonalnej oszczędności czasu i miejsca. Widzieliśmy więc liczne meble i instalacje wbudowane w ściany; pojęcie pokoju zmieniającego wygląd stosownie do pory również zostało zrealizowane i to wcale szczęśliwie w niejednym wypadku. Podobnie, elektryfikacja współczesnego mieszkania ukazała dużo możliwości mieszkaniu najmniejszemu. Kuchnię, której rozmieszczenie jest kwestją niezmiernie wagi w mieszkaniu najmniejszym, opracowywano także w najrozmaitszym ujęciu.

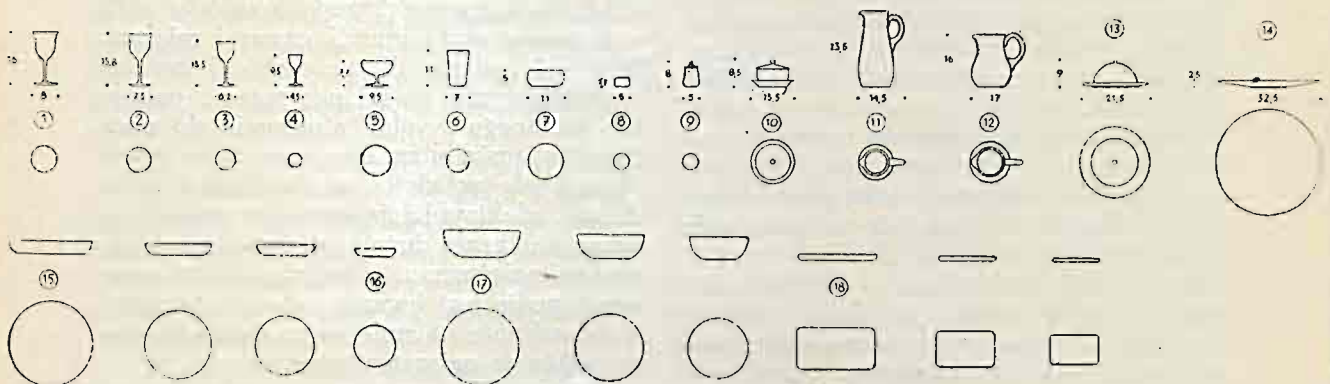
Dlatego dziś, mówiąc jeszcze o tym typie mieszkania, zwrócę uwagę raczej na przedmioty codziennego użytku, które znajdują zastosowanie na szczupłym terenie najmniejszego mieszkania.

Równoległe z wnętrzem mieszkaniem przetwarzają się także przedmioty codziennego użytku. Zainteresowanie dla tych — zdawałoby się ubocznych — szczegółów wzrosło tak dalece, że np. w Niemczech urządzano na ten temat odczyty znawców i szereg wystaw specjalnych. Celem Wystaw jest jak zwykle w wystawach mieszkaniowych, zapoznanie szerokiego ogółu z najlepszymi wyrobami przemysłu w tym zakresie, z drugiej strony, pewna standaryzacja produkcji, prowadząca do wytwarzania towaru pierwszorzędnego w takiej formie, jaka najlepiej się nadaje w obecnych warunkach.

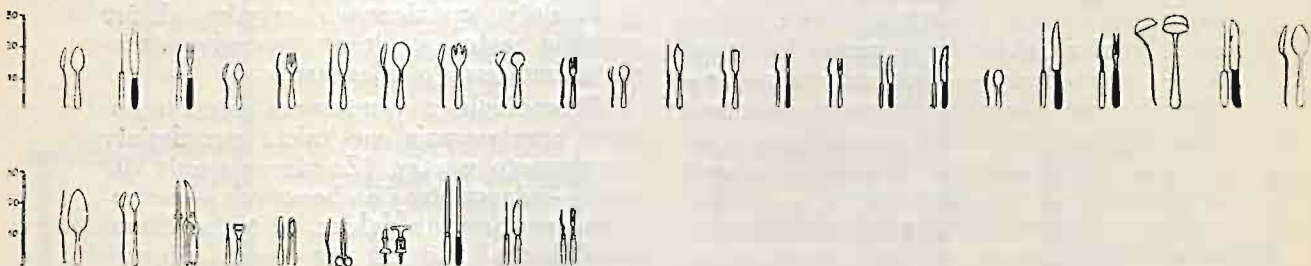
Na formę przyborów domowych pa-trzeć można z dwojakiego punktu widzenia: praktycznego i estetycznego. Sama celowość nie jest równoznaczna z pięknem, które pragniemy widzieć i w codziennem życiu. Jednakże w żadnej gałęzi wytwórczości — niema piękna poza ramami tego co pożyteczne. Wracamy

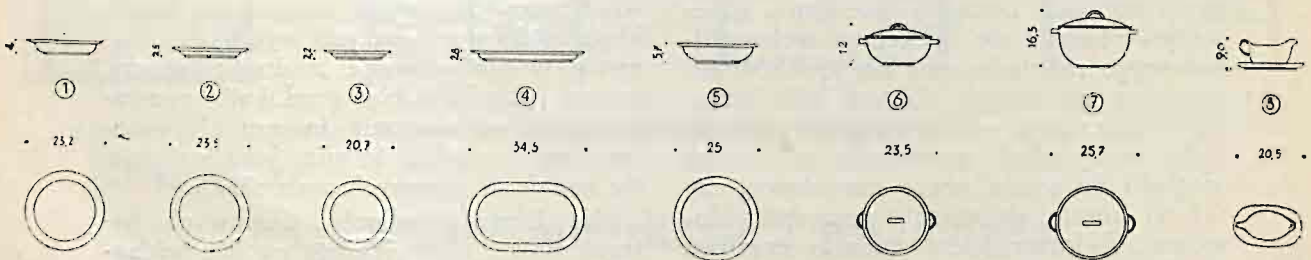
1

2-4

5

rys. 378 i 379

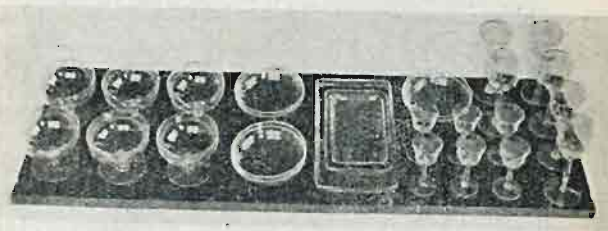
Znormalizowane formy naczyń stołowych. (Moderne Bauformen — lipiec 1933 r.).

1) Komplet do herbaty i kawy w cenie RM. 49. 2 — 4) Zastawa szklana — RM. 50. 5) Sztućce, noże, łyżki i t. d. komplet 155 RM. 6) Zastawa obiadowa (6 osób) 26,65 RM.

obecnie do zdrowego ujęcia kwestji, które stanowiło cechę dawnego rzemiosła, z epoki rozkwitu przed zalewem tandety fabrycznej z jej pretensjonalnością i przeładowaniem. Nie znaczy to oczywiście, żeby każdy wyrób fabryczny, masowy, musiał być tandetą. Posiadamy wiele artykułów fabrycznych, które pod względem rzetelności formy nie pozostawiają nic do życzenia. I słusznie. Wnętrzne nowoczesne odznacza się prostotą brył i linii. Im prostsze formy, tem większe wymagania stawiamy przedmiotom, które mają niejako wykończyć całość — zwłaszcza, że w mieszkaniu najmniejszym, przedmiotów tych nie może być wiele, równie dla braku miejsca jak dla przejrzystości obrazu.

Najmniejsze mieszkanie powinno przodować pod względem racjonalnego doboru przyborów domowych. Nie zachodzi potrzeba częstej zmiany tych przyborów, które pozostają pod osobistą, staranną opieką właścicieli i wskutek tego stosunkowo niewiele się niszczą — zatem kalkuluje się jednorazowy większy wydatek przy kupnie, zresztą ludzie o małych środkach wiedzą, że tylko dobre artykuły tanieją. Dla najmniejszego mieszkania więc bardziej niż gdziekolwiek jest racjonalną produkcją nastawioną na udoskonalenie typu, nie na pogoń za nowością: produkcja znormalizowana. W mieszkaniu najmniejszym nowość ma rację bytu o tyle tylko, o ile wnosi korzyść zasadniczą, np. noże o nierdzewnym ostrzu, ceramika i szkło ogniotrwałe i t. p. Ostrze nierdzewne umożliwia wielką oszczędność czasu i pracy (nad czyszczeniem), przytem nie ulega niszczeniu tak szybko jak zwykły nóż. Za rynką ze szkła ogniotrwałego przemawia poważny atut: oszczędność miejsca. Jedna i ta sama rynka spełnia zadanie naczynia kuchennego i półmiska, gdyż można w niej gotować potrawy na gorącej blasze i podawać do stołu, przyczem wygląd potraw w naczyniu przezroczystym jest niezwykle estetyczny.

Oszczędność miejsca i oszczędność kosztów prania realizuje nowy system naczynia do stołu — czyli modyfikacja bieżnicy stołowej. W najmniejszym mieszka-

rys. 380

rys. 381

rys. 382

rys. 383

Ceramika nowoczesna użytkowa.

Szafa do naczyń w 2-pokojowym mieszkaniu.

Rys. 381. Szafa otwarta.

Rys. 380. Szafa zamknięta.

Wszystkie naczynia uwidocznione na rys. 379 mieszczą się w tej szafie (Moderne Baulormen — lipiec 1933).

niu brak miejsca na duże obrusy, więc nakryty stół zmienia wygląd. Obrusa niema, talerze stawia się na niewielkich serwetkach, szkło wprost na stole albo na serwetkach podobnych lecz nieco mniejszych. Pośrodku stołu wazonik z kwiatami rów-

rys. 384

Talerz. Rzeźba i inkrustacja Huculska.

niez na serwetce. Powyższy sposób nakrywania odpowiada także przez swój charakter nieoficjalny najmniejszemu mieszkaniu, gdzie wszystko co niewymuszone robi dobre wrażenie. Nie znaczy to żeby szczególnie niewymuszony nie mógł być pięk-

ny; przykładem przesłiczne serwisy do herbaty lub kawy, zestawione z różnych pojedynczych sztuk. Różnorodność barwy i kształtu ma swoisty, a bezpretensjonalny wdzięk. Podobne walory posiada ceramika barwna. Warsztaty ceramiczne w pewnej mierze zachowały tradycję dawnych garncarzy, to też ich wyroby mają po dziś dzień coś z indywidualności rzemiosła.

Z tych samych względów, przemysł artystyczny odgrywa dużą rolę w mieszkaniu najmniejszym. W minimalnym gospodarstwie na jego terenie istnieje szereg możliwości dla sztuki ludowej i stosowanej. Swoboda zestawienia bez obowiązujących kanonów „garnituru” pozwala właścicielowi mieszkania najmniejszego otoczyć się artystycznymi formami. Naturalnie i tu obowiązuje celowy dobór; najwłaściwsze będą wyroby o kształcie i zastosowaniu uniwersalnym, np. mogące oddawać rozmaite usługi ludowe dzbanki i misy. Natomiast formy zbyt indywidualne, zbyt skomplikowane i wszelkie dysproporcje specjalnie rażą w mieszkaniu najmniejszym. Od architektury począwszy, a kończąc na talerzu i szklance, powinna w nim panować celowa i powściągliwa harmonia.

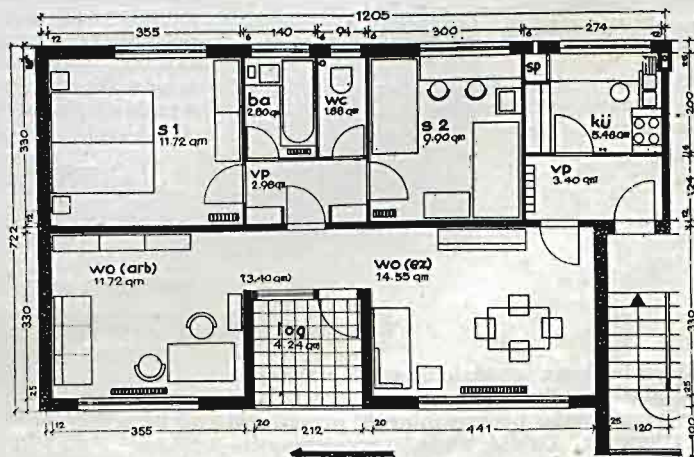
Z KSIĄŻEK I PISM

Otto Völchers — Wohnbaufibel (Elementarz budownictwa mieszkaniowego) wyd. J. Hoffmann. Stuttgart 1932. Autorem tej pięknej i ciekawej książki jest architekt Otto Völchers — redaktor, niestety, już od dłuższego czasu niewychodzącego czasopisma „Holz, Stein und Eisen” (Drzewo. Kamień i Żelazo) „Wohnbaufibel” jest to próba syntezy współczesnej architektury i budownictwa mieszkaniowego i zawiera przejrzysty przegląd osiągniętych rezultatów prac, podjętych w tej dziedzinie w latach przedkryzysowych 1924—1930. Według Völchersa dziedzina budownictwa mechanicznego to pole pracy bardzo rozległe i jeszcze bardzo, bardzo dziewicze. „Myślą się ci o to” — mówi Völchers, „że w budownictwie

mieszkaniowym doszliśmy do pewnego poziomu, do pewnego szczytowego punktu. Przeciwnie.

Do ideału jest jeszcze bardzo daleko”. Praca na tem polu musi być dalej kontynuowana.

rys. 385

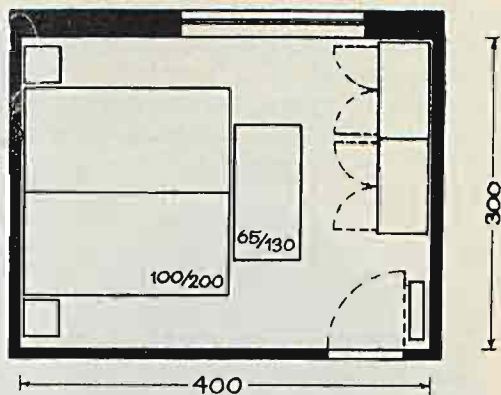

By praca ta była owocną i celową, musimy przyjąć pewne zasady, ustalić pewne wytyczne, musimy zaznajomić się z A. B. C. budownictwa mieszkaniowego. Na stu kilkunastu stronicach swej książki Völckers, operując słowem, fotografią i rysunkiem, zaznajamia nas z temi zasadami: wyjaśnia na czym polegają dobry i zły plan mieszkania, wykazuje znaczenie okna (światła) dla mieszkania, mówi o „funkcjonalności” mieszkań, o ich celowym i ekonomicznym wyposażeniu, zaznajamia nas z nowoczesnymi konstrukcjami budowlanymi. Obszernie potraktowana jest „urbanistyczna” strona zagadnienia — wreszcie Völhers podejmuje próbę sformułowania estetycznego budownictwa.

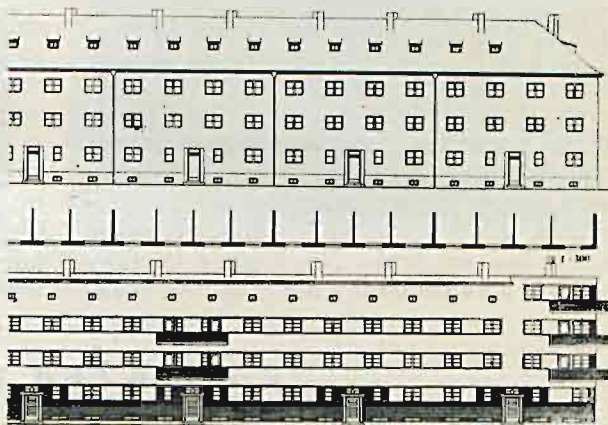
„Wohnbaufibel” zawiera 170 reprodukcji planów dobrych i... złych, najlepszych i... najgorszych. Do najlepszych należą prace architekta Haeslera (patrz D. O. M. Rok Nr.). Do najgorszych prace przygotowane i polecane przez „Państwowy Instytut badawczy oszczędnego budownictwa”. (Reichsforschungsgesellschaft für Sparsame Bauen). Najbardziej z werwą napisana jest część książki poświęcona „estetycznej” stronie zagadnienia. Völhers występuje tu jako rzecznik czynnika uczciwości w architekturze. Nowe konstrukcje, zastosowane do nowych potrzeb i nowych planów dadzą nowe, odrębne formy, przykrywanie zaś starych planów i starych konstrukcji nowymi „formami” jest fałszem i nieudolnością.

Obszerny dział bibliograficzny stanowi zakończenie tej ze wszechmiar godnej polecenia książki.

K. D.

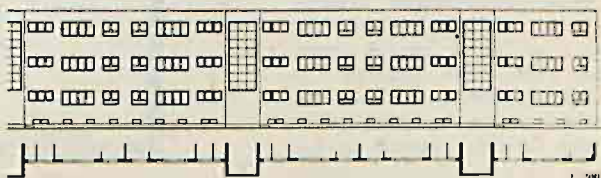

rys. 386

rys. 387

Fasada domu zbudowanego z cegły. Dach wysoki. Plan może być gorszy i lepszy. Sama bryła i elewacja, jest potraktowana szczerze i uczciwie. Całość ujęta konserwatywnie. Do tego samego planu zrobiono „modernistyczną” fasadę, będącą w jaskrawej z nim sprzeczności: zamiast wysokiego dachu umocowany strych i narożnikowe alkowy.

rys. 388

Elewacja domu „szkieletowego” przykrytego płasko. Okna charakteryzują się wielkością i przeznaczeniem poszczególnych przestrzeni użytkowych. Całość ujęta rzeczowo-nowocześnie.

Domy stalowe dla bezrobotnych

Coraz częściej się myśli o budowie domów mieszkalnych przez tych co jednocześnie są bezdomnymi i bezrobotnymi. Myśl ta samorzutnie znajduje zastosowanie w budowie znanych niestety wszystkim dzisiaj osiedli, złożonych z bud bylejąko skleconych z materiałów różnego pochodzenia, ale jednakowo pozbawionych istotnej wartości.

Budownictwo dla bezrobotnych przez nich samych, może istotnie się odbywać tylko wtedy, jeśli od robotnika żądamy jedynie pracy i to pracy niefachowej. Zostało to przeprowadzone w Niemczech przy przesiedlaniu bezrobotnych na rolę.

Budowę domów mieli uskutecznić sami bezrobotni, a więc najczęściej siły niefachowe. Wynikła stąd konieczność znormalizowania rozmiarów domu i elementów budowlanych oraz potrzeba wybrania takiego sposobu budowania i materiału, któ-

ryby nastęrczył jak najmniejsze trudności dla ludzi rekrutujących się z różnych zawodów.

Na zlecenie ministerstwa Skarbu Rzeszy, opracowano typ takiego domku z drzewa, cementu i stali. W roku ubiegłym ustawiono w Stahnsdorf pod Berlinem na terenie rządowym taki domek stalowy. Osiągnięto przytem nadzwyczajną szybkość przeprowadzenia budowy.

Mimo niepogody i panujących mrozów trzej osadnicy niewykwalifikowani ześrubowali w pierwszym dniu roboczym (8 godzin) szkielet stalowy i ściany, w drugim zmontowali wiązania dachowe, w trzecim pokryto dach blachą, a więc w ciągu 3 dni ukończono budowę surową; ostateczne roboty wykańczające zajęły dalsze 9 dni, tak, że po upływie 12 dni budynek gotowy był do zamieszkania. Tempo istotnie zdumiewające. System jest nieco podobny do domku

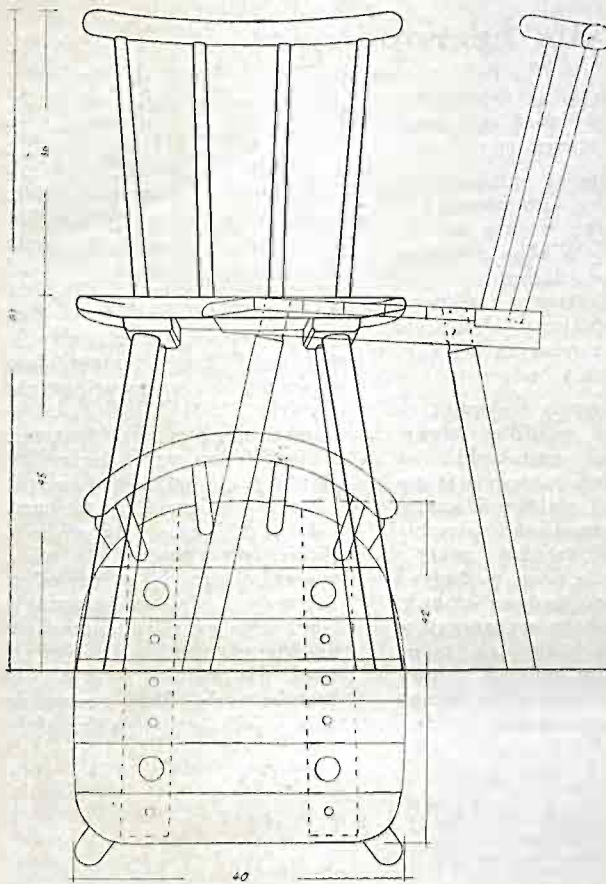
stalowego wzniesionego w r. 1930 przy ul. Grochowskiej w Warszawie. Ściany tworzą blachy w rozmiarze 1,15 × 2,30 mtr., izolowane cieplnymi materiałami zastępczemi jak np. celolit, heraklit, solomit wzgl. cegła pusta. Wnętrze rozplanowano na sieni, kuchnię i dwa pokoiki. Mała dobudowa kryta wspólnym dachem mieści chlewik dla nierogacizny i drobiu. Koszty takiego stalowego domku bez parceli wyniosły tylko 2.300 RM. Do każdego domku należy parcela mierząca 1000 m², która ma dostarczyć rodzinie środków żywnościowych.

Prosty nieskomplikowany montaż, szybki czas budowy oraz niskie koszty (osiągnięte masową wytwórczością) są powodem, że system stalowy uznano w Niemczech za równouprawniony do budowy tanich i celowych osad dla najbiedniejszych, bo bezrobotnych. Rząd rzeszy zamówił 1.000 sztuk takich domków.

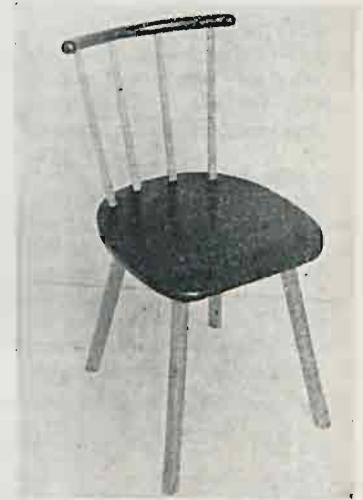

rys. 389

Ceramika ludowa polska biała (Horodno) i czarna (Prużany).

rys. 393

rys. 394

Krzeseł wygodne, estetyczne i tanie do najmniejszego mieszkania. Model opracowany w miejskiej szkole rzemiosł w Stuttgarcie (Moderne Bauformen — lipiec 1933 r.).

Z Polskiego Towarzystwa Reformy Mieszkaniowej

W dniu 28 listopada złożone zostały na ręce Pana Prezesa Rady Ministrów następujące rezolucje opracowane przez Zarząd P. T. R. M.:

I. Polskie Towarzystwo Reformy Mieszkaniowej wyraża pogląd, że powojenne budownictwo mieszkaniowe w Polsce nie poprawiło istotnie sytuacji mieszkaniowej ogromnej większości proletariatu pracującego fizycznie.

Istotną przyczyną niepowodzenia kryje się w czynszu przekraczającym przeciętną zdolność płacniczą zarobkującego

robotnika. Także i akcja mająca na celu ułatwienie zdobycia własnego domu w wyjątkowych tylko wypadkach przyniosła korzyści ludności pracującej fizycznie.

II. Polskie Towarzystwo Reformy Mieszkaniowej wskazuje na nieodzowną konieczność jaknajrychlejszego przystąpienia do wielkiej akcji budowlano-mieszkaniowej, mającej na celu budowę mieszkań najtańszych, odpowiadających przeciętnej zdolności płacniczej ogółu robotników. Akcja ta powinna być prowadzoną w dwóch kierunkach:

- a) budowy domów blokowych, przy ulicach urządzonych, zaopatrzonych we wszystkie inwestycje miejskie, oraz
- b) tworzenia nowych osiedli zabudowy płaskiej, w obydwu jednak wypadkach w sposób umożliwiający dostosowanie czynszu do możliwości płatniczej robotnika.

Osiedla winny być należycie zorganizowane (aprowizacja, szkoła, wypoczynek, sport, komunikacja). Plany zabudowy miast i ich okolic, które takich osiedli nie przewidują, winny być skorygowane.

III. Polskie Towarzystwo Reformy Mieszkaniowej stwierdza, że ogół robotników nie jest w stanie opłacać czynszów w wysokości 1/5 dochodu — normy najczęściej podawanej — i zaznacza, że obecnie w Polsce czynsze wynoszą 10-12% zarobków. Sytuacja obecna nie pozwala robotnikowi także zdobyć się na wkład mieszkaniowy przekraczający jego roczne komorne.

IV. Obniżenie czynszu za mieszkania robotnicze ściągnąć można przez:

- a) obniżenie kosztów budowy,
- b) obniżenie kosztów obsługi kredytów udzielanych na finansowanie budownictwa mieszkań robotniczych.

V. Zaznaczyć należy, że w stosunku do lat wysokiej konjunktury, zniżka kosztów budowy następuje automatycznie (około 40% według obliczenia Przeglądu Budowlanego). Ten spadek kosztów budowy nie rozwiązuje jednak trudności, gdyż jest wywoływany przedewszystkiem zniżką płac robotniczych. Ze względu na równoczesną silniejszą zniżkę dochodów robotniczych, dysproporcja pomiędzy zdolnością płatniczą, a kosztem obecnie budowanego mieszkania, nie została wyrównana przez spadek kosztów budowy.

W zakresie mieszkań robotniczych problem ilościowy wyrażnie jeszcze góruje w Polsce nad jakościowym. Wobec tego każde nowe mieszkanie, choćby niewiele lepsze od przeciętnego mieszkania robotniczego dotychczasowego, a dostarczane na warunkach odpowiadających możliwościom płatniczym robotnika, poprawia warunki mieszkaniowe warstwy robotniczej.

Należy więc szukać rozwiązania najtańszego, choćby kosztem uproszczenia budowy i wyposażenia, jednakże tylko tak daleko, jak to jest dopuszczalne ze względu na konieczność utrzymania na właściwym poziomie kultury mas robotniczych i zadośćuczynienie wymaganiom zdrowotności publicznej.

VI. Polskie Towarzystwo Reformy Mieszkaniowej jest zdania, że mieszkania w domach zbiorowych, które ma się budować dla robotników, winny posiadać niezbędne urządzenia higieniczne (wodociąg, światło elektryczne, kanalizacja), jednakże mogą one być odpowiednio uproszczone.

Zabudowa płaska domami, z których każdy miałby działkę nie mniejszą niż 600 m², pozwala na dalsze ograniczenie wyposażenia (np. kanalizacji) i tem samem na zabezpieczenie zdrowego mieszkania mniejszym kosztem.

VII. Poziom płac robotniczych, oraz zmienność i niepewność zarobków nie pozwala na traktowanie pomocy w budowie domów własnych, jako zasadniczego rozwiązania sprawy.

Rozwiązania tego szukać należy w budowie mieszkań i domów dla wynajmu — i to dla wynajmu jedynie przez instytucje na zys nieobliczone, w których w dodatku warunki wynajmu podlegałyby kontroli ze strony instytucji nadrzędnej.

VIII. Polskie Towarzystwo Reformy Mieszkaniowej wyraża przekonanie, że pomoc kredytowa ze strony Państwa dla budujących domy robotnicze dla wynajmu, winna wynosić 90—100% kosztów budowy, wraz z kosztem terenu, a koszt tego kredytu nie powinien przekraczać 2 od sta rocznie, przy ostatecznie długim okresie amortyzacyjnym. Kredyty na budowę blokowych domów robotniczych mogą być przyznawane jedynie budującym mieszkania, których powierzchnia użytkowa nie przekroczy 36 m. kw. W ten sposób, czynsz tych mieszkań mogłoby nie przekraczać uprzednio określonych możliwości płatniczych robotnika.

IX. W stosunku do budownictwa płaskiego winna być przewidziana możliwość budowy, względnie nabycia domu przez

lokatorów, przyczem rata miesięczna obejmująca spłatę domu, razem z kosztem polisy ubezpieczeniowej na życie, zapewniającej spłatę długu w razie śmierci, nie powinna przekraczać o 50% kosztu komornego, pobieranego za wynajem tego samego domu, a wkład własny stanowić co najmniej 20%. Dla rodzin posiadających większą niż dwoje liczbę dzieci, wkład ten może być zmniejszony do 10%.

X. Przy tym typie budownictwa możliwą i pożądaną jest mobilizacja świadczeń w naturze ze strony przyszłych mieszkańców, lub właścicieli nowowznoszonych obiektów. Budowa powinna być jednak pod stałą kontrolą, która jednocześnie byłaby fachową pomocą.

XI. Koszt terenu budowlanego nie może obciążać nadmiernie budowy. Przygotowanie terenu pod osiedle domów robotniczych winno być uskutecznione przez gminę na jej koszt własny; w razie potrzeby gminy miejskie winny otrzymać na ten cel specjalne kredyty, ze środków przeznaczonych na popieranie budownictwa robotniczego. Obciążenie za teren uzbrojony nie powinno przekraczać 7% kosztów nieruchomości zabudowanej.

XII. Budownictwo domów i mieszkań robotniczych przeprowadzać będzie specjalna, do tych zadań powołana, nieobliczona na zysk, jedna dla całej Rzeczypospolitej instytucja, bezpośrednio, lub przez gminy, względnie inne instytucje nieobliczone na zysk (spółdzielnie, fundacje, stowarzyszenia).

Instytucja ta w wypadku przeprowadzenia budowy domów i mieszkań robotniczych, w drodze pośredniej, jest instytucją nadrzędną, której zadaniem jest, drogą rozdziału kredytów, nadanie właściwego kierunku w budownictwie i ustalenie zasad wynajmu i sprzedaży, oraz kontrola nad działalnością poszczególnych organizacji budujących, zarówno w czasie budowy, jak eksploatacji, lub sprzedaży domów. Instytucja ta winna być w ścisłym kontakcie z instytucją dostarczającą terenów budowlanych na warunkach ulgowych, oraz instytucją kredytującą budowę.

Rezolucje te na posiedzeniu Komisji Ogólnej Stałego Komitetu do Spraw Bu-

downictwa Mieszkaniowego przy Banku Gospodarstwa Krajowego wzięte zostały za podstawę dyskusji na temat budownictwa mieszkań robotniczych.

W pracach wyżej wymienionej Komisji biorą udział, bądź w charakterze członków Komitetu z tytułu swej działalności służbowej, bądź jako doproszeni rzeczoznawcy, następujący członkowie Zarządu P. T. R. M.: Dr. Tadeusz Garbusiński, (jako przewodniczący), inż. Edmund Dunin, arch. Romuald Gułt, Michał Kaczorowski, inż. Marjan Ponikiewski, Marceł Porowski, Jan Strzelecki, Teodor Toeplitz.

Międzynarodowy Związek dla Spraw Mieszkaniowych przesłał podany poniżej okólnik do członków Zarządu, dotyczący urzędzenie w roku 1935 Kongresu w Pradze Czeskiej. Okólnik ten został rozesłany wszystkim członkom P. T. R. M. z prośbą o wypowiedzenie się.

„Miasto Praga zwróciło się do Międzynarodowego Związku z propozycją urządzenia Kongresu w Pradze, w tym samym czasie, w którym urządzony będzie Kongres Federacji. Na podstawie postanowienia, powziętego na posiedzeniu Zarządu z dnia 14.X. r. b. w Amsterdamie, nasz przysły Kongres zostanie zatem urządzony w Pradze. Jako termin odbycia tego kongresu zaproponowaliśmy miesiąc maj 1935 r. i przypuszczamy, że miasto Praga zgodzi się na tę propozycję.

Doświadczenie lat ubiegłych nauczyło nas, iż przygotowania zawsze zajmują więcej czasu, niż to było przewidziane — dlatego też potrzebna jest natychmiastowa decyzja, pozwalająca zacząć jaknajwcześniej prace przygotowawcze. Przesyłamy więc nasz projekt i prosimy o zaopiniowanie.

Tematem poprzednich kongresów były przeważnie sprawy budowy miast i sprawy polityki mieszkaniowej — wobec tego dla naszego przyszłego kongresu w Pradze wybraliśmy temat dotyczący raczej spraw techniczno-mieszkaniowych.

Wyposażenie techniczne i urządzenie małego mieszkania byłoby rozpatrywane z następujących punktów widzenia:

- a) ze strony wykonania budowy — kuchnia, pralnia, łazienka, WC i t. d., okna, drzwi, ściany, podłogi, oświetlenie, ogrzewanie i t. d.,
- b) ze strony reformy mieszkaniowej — poradnictwo mieszkaniowe, konserwacja mieszkania i t. d.,
- c) ze strony mieszkańców — ułatwienie pracy gospodyniom, kursy dotyczące użytkowania gazu, światła elektrycznego i t. d.,
- d) ze strony społecznej — jakie są minimalne żądania, które należy postawić w stosunku do wyposażenia małego mieszkania.

Przypuszczamy, że takie międzynarodowe porównanie i wymiana doświadczenia na terenie technicznego wyposażenia mieszkania, są interesujące dla wszystkich. Prosimy o wyrażenie swego stanowiska w stosunku do proponowanego przez nas projektu i wymienienie nam nazwisk osób, które w waszym kraju mogłyby przyczynić się do opracowania poszczególnych punktów".

Polskie Towarzystwo Reformy Mieszkaniowej otrzymało od Międzynarodowego Związku okólnik — ankietę, dotyczącą sprawy orientacji ulic oraz nasświetlenia mieszkań, treści następującej:

„W jednym z najbliższych numerów naszego pisma mamy zamiar umieścić artykuł w sprawie odpowiedniej orientacji ulic, pozwalającej na lepsze nasłonecznienie poszczególnych mieszkań. Prawdopodobnie we wszystkich krajach znajdują się publikacje, lub artykuły dotyczące tego tematu. Prosimy więc o podanie nam, dla opracowania tego artykułu, możliwie szczegółowego sprawozdania z literatury dotyczącej orientacji ulic w waszym kraju, ewentualnie o podanie nam wskazówek, gdzie moglibyśmy otrzymać interesujące nas dane. Dla ułatwienia odpowiedzi podajemy poniżej następujące pytania:

1) Czy istnieją w waszym kraju książki dotyczące sprawy lepszej orientacji ulic i nasłonecznienia mieszkań. Tytuły książek, autor, wydawnictwa.

2) W jakich książkach lub podręcznikach dotyczących budownictwa jest poruszana ta sprawa. Tytuł, autor, wydawca, rozdział i strona książki.

3) W jakich czasopismach ukazały się artykuły dotyczące tego zagadnienia. Tytuł artykułu, autor.

4) Który z architektów, lub urbanistów zajmuje się specjalnie badaniem tej sprawy i mógłby dać nam krótkie sprawozdanie dotyczące waszego kraju. Nazwisko, adres.

5) Który z architektów, urbanistów i t. d. interesowałby się rezultatami tej ankiety, z której jedynie główne punkty mogą być ogłoszone w naszym piśmie. Nazwisko, adres. Zainteresowanemu moglibyśmy przesłać jako dopełnienie, spójne sprawozdanie.

6) Czy można wypożyczać książki, lub czasopisma z artykułami dotyczącymi tej sprawy.

7) Prosimy o krótkie sformułowanie swego stanowiska w tej sprawie:

a) czy istnieje orientacja ulic we wszystkich wypadkach tak korzystna, że należałoby wymagać orientowania wszystkich mieszkań w tym kierunku, oraz dostosowania do niej wszystkich rodzajów domów?

b) w jakich wypadkach i dla jakiego rodzaju domów należałoby uznać określoną orientację ulic za prawidłową i niezbędną?

c) dla jakich pokoi (izb?) należałoby teoretycznie bez względu na rodzaj domu, uważać za pożądaną, lub konieczną orientację wschodnią, południową, zachodnią lub północną?"

Okólnik ten przesłano do wszystkich członków, oraz interesujących się temi sprawami osób i instytucji, z prośbą o danie odpowiedzi na zawarte w nim pytania.

W dniu 11 stycznia 1934 roku P. T. R. M. zamierza urządzić zebranie, na którym wygłoszą reerat p. t. „Osiedla podmiejskie w Niemczech, Belgji, Włoszech i Anglii” pp. Garbusiński i Kaczorowski. Na zebranie to zostaną rozesłane zaproszenia do wszystkich członków oraz instytucji i osób mogących się temi sprawami interesować.

Na zebraniu Zarządu w dniu 23.11 przyjęto na członka p. Jerzego Michałowskiego (Warszawa) zgodnie z deklaracją jego z dnia 30.X. 1933 r.

Dalszy rozwój Osiedla W. S. M. na Żoliborzu

W. S. M. jest największą w Polsce spółdzielnią mieszkaniową, budującą jedynie małe mieszkania, przeznaczone dla rodzin pracowniczych i organizującą całe swe życie wewnętrzne w myśl zasad klasowo uświadomionego proletariatu. W. S. M. liczy ponad 1.600 członków, rekrutujących się wyłącznie z pośród robotników i pracowników umysłowych, oraz z pośród instytucji robotniczych.

W. S. M., która swoją działalność budowlaną rozpoczęła w roku 1925, rozwija się nieprzerwanie.

W r. 1932 liczyła W. S. M. ogółem 1.117 mieszkań, rozmieszczonych w 14 budynkach w Osiedlu na Żoliborzu w Warszawie. Zgodnie ze swym charakterem, w trosce o zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych szerokiej warstw pracowniczych, buduje W. S. M., wyłącznie mieszkania małe i najmniejsze, ze zdecydowaną przewagą tych ostatnich.

Zgodnie z tym programem, w nowym budynku W. S. M. — piętnastym z rzędu budynku mieszkalnym w naszym Osiedlu — który zostanie oddany do użytku członków Spółdzielni w lecie 1934 roku, mieścić się będzie **19 mieszkań jednoizbowych, 68 mieszkań półtoraizbowych i 33 mieszkania dwu i półizbowych**, o komornym względnie niskim, **od 25 do 70 złotych miesięcznie**.

Pisząc o Osiedlu Żoliborskim W. S. M., musi się wspomnieć o instytucjach społecznych pozostających ze Spółdzielnią w najściślejszym związku i ogarniających swą opieką i pomocą ogół członków-mieszkańców W. S. M. Instytucjami temi są: **Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Lokatorów W. S. M. p. n. „Szklane Domy”** i **Żoliborski Oddział Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci**.

Stow. „Szklane Domy” rozłacza opiekę nad członkami potrzebującymi pomocy, udzielając im pożyczek i zapomóg, a ponadto prowadzi bardzo ożywioną działalność samokształceniową, organizując systematyczne kursy, odczyty, koncerty i t. p. Biblioteka Stowarzyszenia, licząca przeszło 6.000 dzieł, oraz czytelnia zaopatrzona w dzienniki i czasopisma, stanowią w pracy oświatowej bardzo pożytecz-

ne narzędzia pomocnicze. Własne zespoły muzyczne pracują nad umuzykalnieniem mieszkańców, szereg klubów dba o rozwój życia towarzyskiego.

Oddział Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci prowadzi jedyną w Polsce świecką (bez nauki religii) koedukacyjną, 6-cio oddziałową szkołę powszechną wychowującą dzieci zgodnie z ideologią świata pracy, w myśl zasad nowoczesnej pedagogiki społecznej.

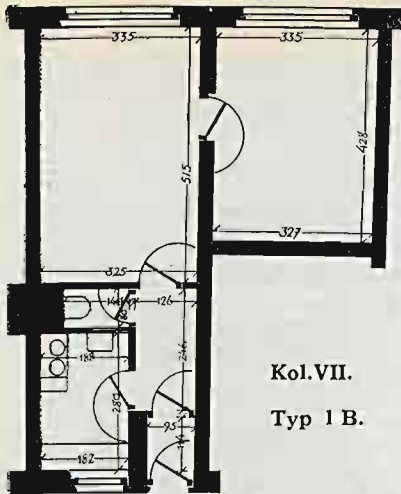
Prócz szkoły prowadzone jest również Przedszkole dla dzieci do lat 6-ciu oraz świetlica umożliwiająca dzieciom do lat 14-tu zajęcia i rozrywki po godzinach szkolnych pod kierunkiem fachowego personelu nauczycielskiego. O zdrowie i higienę dzieci dbają specjalne poradnie: lekarska i psychologiczna. Dążąc do stopniowego organizowania nauczania w zakresie gimnazjalnym, przystąpiono w roku szkolnym 1933—34 do uruchomienia I-ej klasy gimnazjum nowego typu.

Wychowaniem fizycznym starszej młodzieży i dorosłych mieszkańców Osiedla W. S. M. zajmuje się **Robotniczy Klub Sportowy „Marymont”**, będący organizacją samodzielną, ale współpracującą z W. S. M.

Osobny dział pracy zorganizowany na zasadach spółdzielczych, reprezentuje „Gospoda Spółdzielcza” prowadząca w naszym Osiedlu 4 sklepy spożywcze, jatkę mięsna, składnicę opałową oraz jadalnię.

Jak widzimy z powyższego szkicowego opisu Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej i współpracujących z nią organizacji społecznych i wychowawczych — życie Osiedla Żoliborskiego jest zorganizowane w najszerszym znaczeniu tego słowa na zasadach społecznych: **współdziałania i pomocy wzajemnej świata pracy**. Na tle ogólnego zniechęcenia i bierności mas pracujących nasze miasteczko spółdzielcze, liczące z górą 4.000 mieszkańców, stanowi zjawisko wyjątkowe, niewątpliwie zasługujące na poznanie i — szacunek. Byłoby rzeczą bardzo korzystną, aby jaknajliczniejsi robotnicy i pracownicy umysłowi przystępowali na członków W. S. M.

Informacje: **Żoliborz, ul. Krasieńskie-go 16, tel. 11-12-18 i 12-23-53.**

Kol. VII.
Typ 1 B.

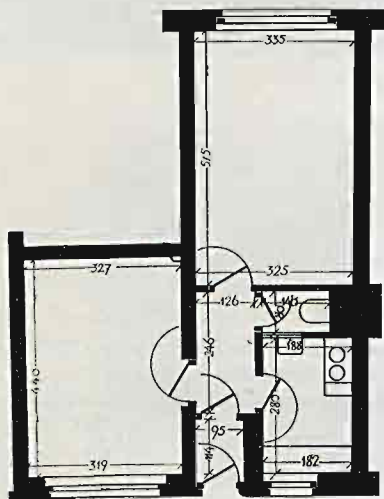
KOL. VII. TYP 1 B.

Mieszkanie DWUPÓLIZBOWE o powierzchni 41,7 m².

Naświetlenie zachodnie i wschodnie.

Położenie Numery mieszkań Czynsz miesięczny w złotych

parter	128, 132, 136, 140,	59
	145, 149, 153	
I piętro	168, 172, 176, 180,	70
	185, 189, 193	
	208, 212, 216, 220,	
II piętro	225, 229, 233	67
	Ogrzewanie centralne norm.:	12

Kol. VII.
Typ 2 B.

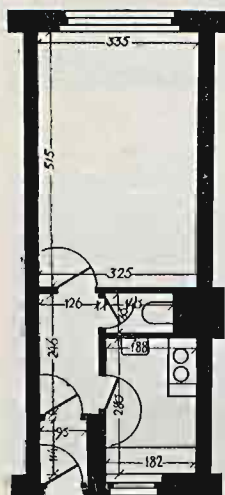
KOL. VII. TYP 2 B.

Mieszkanie DWUPÓLIZBOWE o powierzchni 41,7 m².

Naświetlenie wschodnie i zachodnie.

Położenie Numery mieszkań Czynsz miesięczny w złotych

parter	129, 137, 144, 152	59
	169, 177, 184, 192	
I piętro	209, 217, 224, 232	67
	Ogrzewanie centralne norm.:	

Kol. VII. Typ 3 B.

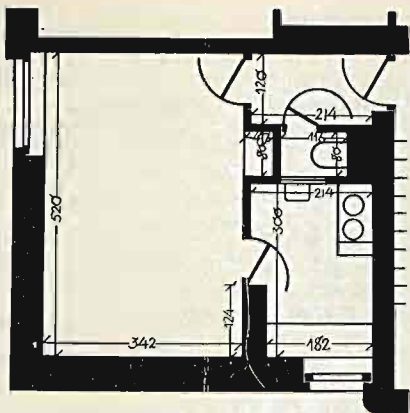
KOL. VII. TYP 3 B.

Mieszkanie PÓLTORAIZBOWE o powierzchni 27,50 m².

Naświetlenie zachodnie i wschodnie.

Położenie Numery mieszkań Czynsz miesięczny w złotych

parter	125, 126, 127, 130, 131,	40	
	133, 134, 135, 138, 139,		
	141, 142, 143, 146, 147,		
	148, 150, 151, 154, 155,		
	156.		
I piętro	165, 166, 167, 170, 171,	47	
	173, 174, 175, 178, 179,		
	181, 182, 183, 186, 187,		
	188, 190, 191, 194, 195,		
	196,		
	205, 206, 207, 210, 211,		
II piętro	213, 214, 215, 218, 219,	45	
	221, 222, 223, 226, 227,		
	228, 230, 231, 234, 235,		
	236.		
	Ogrzewanie centralne norm.:		8

Kol. VII. Typ 4 B.

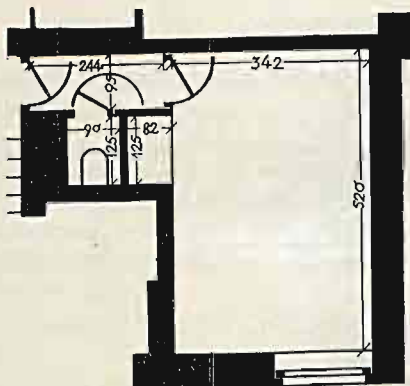
KOL. VII. TYP 4 B.

Mieszkanie PÓLTORAIZBOWE o powierzchni 27,6 m².

Naświetlenie południowe i wschodnie. W narożniku od ul. Sierpeckiej naświetlenie wschodnie.

Położenie Numery mieszkań Czyszn miesięczny
w złotych

parter	121	41
I piętro	161, 197	48
II piętro	201, 237	46
Ogrzewanie centralne norm.:		8

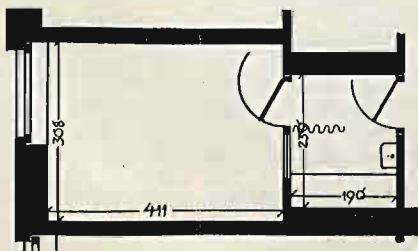
Kol. VII. Typ 5 B.

KOL. VII. TYP 5 B.

Mieszkanie JEDNOIZBOWE o pow. 22,20 m².
Naświetlenie wschodnie.

Położenie Numery mieszkań Czyszn miesięczny
w złotych

parter	157	34
Ogrzewanie centralne norm.:		7

Kol. VII. Typ 6 B.

KOL. VII. TYP 6 B.

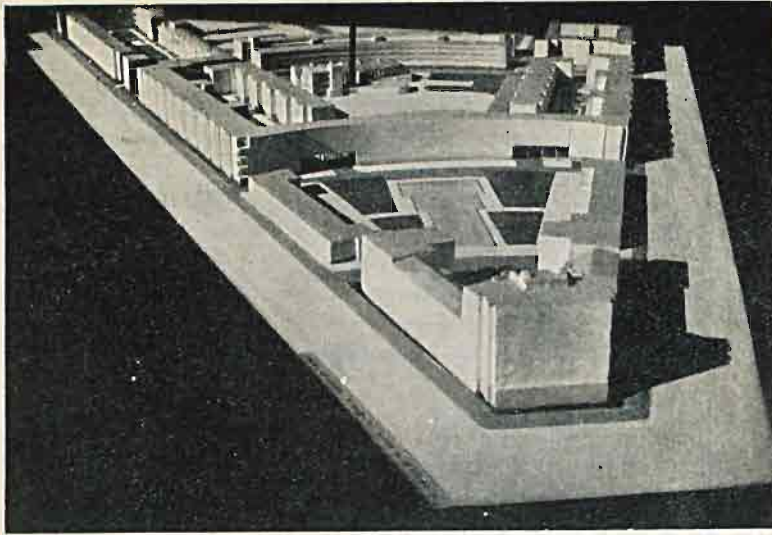
Mieszkanie JEDNOIZBOWE o pow. 17,0 m².
Naświetlenie południowe

W narożniku od ul. Sierpeckiej naświetlenie północne i zachodnie.

Położenie Numery mieszkań Czyszn miesięczny
w złotych

parter	122, 123, 124, 158, 159, 160	25
I piętro	162, 163, 164, 198, 199, 200	30
II piętro	202, 203, 204, 238, 239, 240	28
Ogrzewanie centralne norm.:		5

OSIEDLE W. S. M. NA ŻOLIBORZU.

rys. 1

rys. 2

rys. 3

rys. 4

rys. 5

- 1) Model plastyczny Osiedla W. S. M.
- 2) VII kol. W. S. M.
- 3) Sklep „Gospody Spółdzielczej“ w IV kol. W. S. M.
- 4) Dziedziniec IV kol. W. S. M.
- 5) Fragment dziedzińca I kol. W. S. M.

IMIĘ i NAZWISKO	ADRES	Telefon
Brukalska Barbara	Warszawa, ul. Niegolewskiego 8	11-15-88
Brukalski Stanisław	" " " "	"
Dietz D'Arma Leon	Katowice, ul. Ligonía 10 m. 12	6-08
Filipkowski Stanisław	Warszawa, ul. Mokotowska 51/53 m. 20	8-11-20
Goldberg Maksymiljan	" " Nowogrodzka 18	9-98-07
Gutt Romuald	" " Wrońskiego 5	705-75
Jankowska Nina	" Żoliborz, ul. Kochowskiego 2	11-67-48
Jankowski Józef	" " " "	"
Jasiński Henryk	Kraków, ul. Studencka 19	160-80
Kopkowicz Franciszek	Zakopane, willa „Boryna“	
Kurkiewicz Helena	Warszawa, ul. Włodarzewska 17 m. 52	8-20-91
Lachert Bohdan	" " Katowicka 9	10-25-33
Łokcikowski Mieczysław	" " Elektoralna 28 m. 15	644-82
Maciejewski Eugenjusz	Gdynia, Góra Focha, Spółdz. Bud. Mieszkań Ekonom.	14-99
Michejda Tadeusz	Katowice, ul. Poniatowskiego 19	9-1
Nowakowski Tadeusz	Warszawa, „ Polna 52	8-50-58
Neufeld Mieczysław	" " Szopena 4 m. 5	8-85-74
Paprocki Adam	" " Sucha 18	8-46-44
Różański Stanisław	" " Filtrowa 81 m. 1	9-16-83
Rutkowski Hipolit	" " Polna 52 m. 3	
Syrkus Helena	" " Senatorska 38	754-76
Syrkus Szymon	" " " "	"
Stefanowicz Jan	" " Akademicka 1	8-59-34
Szanajca Józef	" " Glogiera 5	8-28-68
Szperling Jan	" " Pankiewicza 4	9-81-98
Tomaszewski Leonard	" " Korzeniowskiego 6	8-26-05
Weker Waclaw	" " Nowogrodzka 27	9-27-31
Witkowski Tadeusz	Lublin, ul. Zielna 4 m. 9	
Zborowski Bruno	Warszawa, ul. Korzeniowskiego 6	8-18-36

FIRMA	ADRES	Telefon	Uwagi
Blacha			
D/H A. Gepner	Warszawa, ul. Grzybowska 27	655-25 690-27	Blacha cynkowa i pocynkowana, mosiądz, miedź, aluminium, olów i t. p. w surowcach i półfabrykatakach.

Blacha cynkowa

D/H Herman Meyer, Sp. Akc.	Warszawa, ul. Traugutta 2	603-84	
----------------------------	---------------------------	--------	--

Betonowe Wyroby

Wytwórnia Wyrob. Betonowych Henryk Gołogowski	Warszawa, Al. Jerozolimskie 21	219-74 432-83	Kregi studienne, rur 15-120 średnicy, płyty, słupy, krawężniki, cegła pustaki, tarasy, balkony, pergole i t. d.
--	--------------------------------	------------------	---

Budowlane przedsiębiorstwa

Kalinowski N. i Syn sp. z o. o.	Gdynia, Skwer Kościuszki	18-29	
Przedsięb. Robót Budowl. i Kanalizac. I. Tyller	Łódź, ul. Trębacka 18	162-09 171-38	
T. R. B. — Tow. Rob. Bud. inż. Bogusław Lencki i S-ka sp. z ogr. odp.	Warszawa, ul. Śniadeckich 6 Oddział w Toruniu, róg Mickiewicza i Matejki.	964-12	
B. Missir i S-ka Przeds. Inż. Budow. Sp. z o. o.	Sosnowiec, ul. Dęblińska 7	133	
Terrabona Sp. z o. o.	Warszawa, ul. Korzeniowskiego 6	918-12	Roboty budowlane Szlachetne wyprawy fasadowe „Terrabona” Roboty lastrikowe
Juljan Zahrt majster ciesielski i przeds. bud.	Warszawa, Bednarska 27	692-45	Wykonuje roboty ciesielskie, stolarskie posadzki.
„Budostol“ Sp. z o. o.	Warszawa, Wolska 58	321-07 251-33	Domy drewniane stolarszczyzna budowlana materiały drzewne stolarskie i budowlane z własnych tartaków
Metzler Józef	Poznań, Marsz. Focha 99.	76-84	Wykonywanie robót pod i nadziemnych.

Ceramika

Inż. Albert Karp biuro techniczne	Warszawa, ul. Wilcza 54	8-72-47	
Pomorskie Zakłady Ceramiczne tow. akc.	Grudziądz		Dachówki (karpówka żłobiona, holenderka i rzymska)
J. Kulesza i S-ka „H A L I S”	Warszawa, ul. Warecka 14	646-62	Kafle majolikowe, białe. Budowa pieców i kuchen. Terrakota i płytki ścienne, piece kaflowe przenośne
Fabryka wyrobów szamotowych i fajansowych S. A. Skawina	Skawina k. Krakowa	Kraków 110-80	Najlepsze szamotowe kafle białe i kolorowe.
Władysław Sadłowski mistrz zduński	Warszawa, Pl. Grzybowski 3/5 w głębi połowrza kościoła Wszystkich Świętych	227-37 8-65-07	Budowa pieców, kuchen kafle majolikowe i białe z własnej fabryki. Piece przenośne.

Izolacje

„GUDRONIT”—W. Ciszewski Specjalna fabryka materiałów izolacyjnych egz. od r. 1875	Warszawa, ul. Krak. Przedm. 17	611-45 10-10-45	Zabezpieczenie budowli od wilgoci. Niszczenie grzyba drzewnego w bu- dowlach Krycie dachów. Roboty asfaltowe. Dosta- wa wszelkich materiałów izolacyjnych własnej produkcji
Franciszek Ożarowski zakł. izolacyjny materiałami „Newalls” i „Bitumastic”	Warszawa, Chłodna 45	295-72	Izolacje ciepło i zimno- chronne oraz akustyczne. Materiały wilgocioc- chronne.

Izolacje

„ORŁOROG” dawn. Orłowski, Rogowicz i S-ka	Warszawa, ul. Królewska 8	701-23	Fabryka izolacji korkowej, Bituminy Aquisolu, Impregoliny. Zabezpieczenie budowli od wilgoci. Krycie i izolacja dachów. Roboty asfaltowe. Wszelkie materiały izolacyjne.
Biuro Techniczne Stankiewicz i S-ka inżynierowie	Warszawa, ul. Widok 23	304-88	Conco, materiały azbestowo-włókniste, wodochronne, do izolacji, oraz wykonywanie robót, izolacje ciepło i zimnochronne
Zakłady Przemysłowe „WUKO” fabryki przetworów bitumicznych i smolowych oraz wszelkich materj. izolac.	Zarząd Warszawa, ul. Królewska 35	647-87 685-59	Wukolit, Wukokrekt, Wukolor. Papy bitumiczne i kolorowe. Wukolit masa izolac., inne materj. izolac., lakiery dachowe zwyczaj. i kolorowe.

Kasy Stalobetonowe

Fabryka Kas Panc. i stalobet. HENRYK JARDEL	Warszawa, ul. Miodowa 14	737-99	Konstrukcje zabezpieczeniowe. Kasy do wmurowania.
--	--------------------------	--------	---

Krzewy, kłaczka, kwiaty

Zakł. ogr. M. Reicherowej	Ożarów pod Warszawą	podm. 2 Ożarów 3	bzy pienne, krzaczaste różę pnące, kłaczka, konwalje
---------------------------	---------------------	---------------------	--

Cement

D/H Herman Meyer Sp. Akc.	Warszawa, ul. Traugutta 2	602-84	
---------------------------	---------------------------	--------	--

Domy gotowe

K. Rudzki i S-ka sp. akc.	Warszawa, ul. Fabryczna 3	692-16 600-87	domy stalowe
---------------------------	---------------------------	------------------	--------------

Drzewne wyroby

JAN KASPERSKI Zakład wyrobów drzewnych.	Warszawa, Żytnia 11	294-16	Drobne wyroby z drzewa do domowego użytku: Deski do pra-owania, taborety do czyszczenia obuwia, ramiączka, ap-teczki domowe, bidety oraz pudełka i skrzynki do aparatów technicznych.
--	---------------------	--------	---

Elektryczne aparaty i armatury

Bracia Borkowscy Zakłady Elektrotechniczne sp. akc.	Warszawa, Al. Jerozolimskie 6	642-79 684-66	
--	-------------------------------	------------------	--

Elektryczne oświetlenie

A. OKOŃ istn. od 1916 r. Konces. Zakł. Elektrotechn.	Warszawa, Mokotowska 41	8-07-99	Instalacje elektryczne i radio, żyrandole, lampy, abażury i t. p.
---	-------------------------	---------	---

Elektryczne aparaty i armatury

Cichy Stanisław zał. 1919 r.	Poznań, Wielka 11.	25-07	Zakładanie światła elektrycznego, przybory elektroinstalacyjne.
---------------------------------	--------------------	-------	---

Gazowe: piecyki kąpielowe. kuchnie i t. p.

Stanisław Cohn	Warszawa, ul. Senatorska 36	641-61 641-62	
 Fabryka JAN SERKOWSKI S. A.	Warszawa, Nowolipie 78	11-06-12 11-63-87	Gazowe piece kąpielowe ATIS, gazowe kuchnie, kuchenki i t. d. Kuchenki spirytusowe ATIS. Elektryczne lampy. Zyrandole.

Grzejniki

Stowarzyszenie Mechaników Polskich z Ameryki	Warszawa, ul. Marszałkowska 46	8-06-99	
---	--------------------------------	---------	--

Meble

Ig. Sobczak	Poznań, Dąbrowskiego 64.		Meble dobrego wykonania, całkowite i częściowe wyprawy, tanio.
-------------	--------------------------	--	--

Meble stalowe

J. NEUFELD	Warszawa, Brukowa 4	10-14-66	Produkuje: łóżka żelazne i mosiężne, wózki dziecięce, nowoczesne meble stalowe, urządzenia szpitalne, materace sprężynowe i zwykłe.
------------	---------------------	----------	---

Ogrzewania Centralne, Wodociągi i Kanalizacja

Biuro inż. „TERMOTECHNIKA“ sp z o. o.	Warszawa, ul. Twarda 50	632-05	
---	-------------------------	--------	--

Pompy

Fabryka Pomp. Turb. GJOT	Warszawa, Mazowiecka 12	763-90	Elektropompy. Wodociągi automatyczne. Pompy do centralnego ogrzewania
--------------------------	-------------------------	--------	---

Posadzki

Pow. Tow. Parkietowe sp. z o. o.	Warszawa, ul. Mińska 8	10-26-40	
----------------------------------	------------------------	----------	--

Parkiety. żaluzje

Franciszek Kempa	Poznań, ul. Bóżnicza 16.	51-16	Żaluzje parkiety własnej fabrykacji. Rolosy. Wyroby odznaczone na P. W. K.
------------------	--------------------------	-------	--

Piece Szraibera

Karol Szrajber sp. z ogr. odp.	Warszawa, ul. Grójecka 35	9-21-91	Piece i kuchnie z kafli stalowych.
--------------------------------	---------------------------	---------	------------------------------------

Stolarskie Zakłady

Zakłady Parowe Przemysłu Drzewnego sp. z o. o.	Warszawa, ul. Gęsia 69	11-85-18	
Ignacy Konieczny	Poznań, Tama Garb. 4/5.	33-27	Belki, kantówki,łaty, deski podłogowe, drzewo stolarskie.

Stolarskie Zakłady

Leon Żurowski	Poznań, ul. Raczyńskich 5/8.	10-87	Drzewo budowlane użytkowe. Podłogi listwy podłogowe, wyłogi, na drzwi poręczę do schodów, listwy profilowe. Obróbka drzewa.
---------------	------------------------------	-------	---

Siatki i płoty druciane

Bronisław Paruszewski Mechaniczna Fabryka Siatek Drucianych	Bydgoszcz, Zboż. Rynek 9 adr. teleg. Eksimport	2-70	Wszelkiego rodzaju siatki ogrodzeniowe słupki, furtki i t. p..
--	---	------	--

Siatki i płoty druciane

F. Makowiecki	Warszawa, Kredytowa 5	727-84	ogrodzenia druciane i siatki metalowe
Ch. Rozenbes	Warszawa, Graniczna 1	261-64	Mechaniczna fabryka tkanin metalowych.

Szklarskie zakłady

Zrzeszenie Szklarzy Sp. z o. o.	Warszawa, ul. Nowowiejska 26	8-44-44	Przedsiębiorstwo robót szklarskich. Szyby i lustra na składzie.
A. Siwiński	Poznań, Dąbrowskiego 49.	76-88	Prace szklarskie budowlane. Oprawa obraz w i luster.

Szyby i lustra

Jan Szulc i S-ka	Warszawa, Nowy-Świat 59	765-94	Lustra i szkła szlifowane wszelkiego rodzaju.—Zasłony bufetowe.—Wielkie szyby wystawowe.—Szyby samochodowe.—Wykonanie wszelkich robót w zakresie szklarstwa wchodzących.
------------------	-------------------------	--------	--

Wodociągi i kanalizacje

Fabryka Wyrobów Betonowych „BIOŚ” sp. z ogr. odp.	Warszawa, ul. Poznańska 13		osadniki systemu „B'os” do wód ściekowych
---	----------------------------	--	---

SPOŁECZNE PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE

Spółdzielnia z odpowiedzialnością ograniczoną

Warszawa — Żoliborz,

ul. Ustronie 2 m. 42

w ciągu roku 1932 wybudowało 2 domy dla
Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej
o kubaturze 33.000 m³ o 200 mieszkaniach.

Budowa trwała od wykopu pod fundamenty do
wykończenia centralnego ogrzewania, wodociągu
i kanalizacji oraz instalacji elektrycznych — 8 miesięcy.

PLACE I PARCELE POMIARY — PLANY — BUDOWA

Mierniczowie Przysięgli: Inż. A. Sadowski i K. Napierkowski Warszawa, Ogrodowa 56 m. 11, telef. 226-00, godz. przyj. 9 — 3 i Wilcza 65 m. 17, tel. 8-65-54, godz. przyj. 5 — 7. Pomiary, podziały placów, parcelacje, plany, hipoteka i plany zabudowania.

Parcelację, pomiary miejskie i podmiejskie, wykonuje Mierniczy Przysięgły Ryszard Wiński. Warszawa, Miodowa 12, telef. 517-31.

Pomiary, parcelacje osiedli, hipoteka, plany. Wykonują specjaliści, mierniczowie przysięgli, inżynierowie „Technorol” — Foksal 15, tel. 244-55.

Dynasy. Place budowlane w centrum Warszawy. Informacje i sprzedaż w biurze Zarządu Sp. Akc. „Dynasy” — Hotel Europejski, tel. 779-20.

Gościaw. Place przy parku Wystawowym rozparcelowane. Tereny wysokie, suche. Place dochodzą do ul. Grenadierów. Najbliższa od centrum miasta strefa dla budowy drewnianych. Sprzedają właściciele: E. Wolfram Żymirskiego 40, tel. 10-15-48 i E. Baum, Al. Jerozolimskie 25, tel. 9-92-80.

Objemę przedstawicielstwa budowlane na Warszawę mając długoletnią praktykę w dziedzinie budowlanej Jan Kozłowski. Warszawa, ul. Wybrańska Nr. 18.

Decydując się na podróż, rzuć okiem

na informacje o komunikacji lotniczej!

Samoloty kursują codziennie

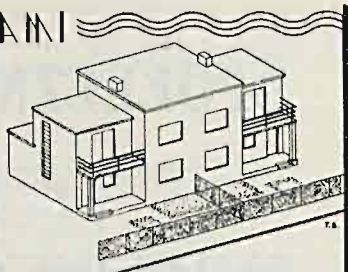
Place budowlane „Chomiczów“ wielkiej przyszłości: (okolice Bielán) 28 min. pieszo od krańcowego tramwaju nr. 8 albo autobusami z ul. Dzikiej 42. Wiadomość: ul. Zgoda nr. 8. adw. Chomicz.

DOMY Z DZIAŁKAMI

**N O W E
G R O C H O L I C E**

2 kilometry od tramwaju

**DZIAŁKI 1200 mtr Kw.
z owocowymi
DRZEWKAMI**

SPECJALNIE DOGODNE WARUNKI SPŁAT

WARSZAWA MAZOWIECKA 10 TEL. 430-63

DELTA
M. CIESZAŃSKI J. ROZALSKI I S-MA
Sp. z o.o.

BIURO MIERNICZO-PARCELACYJNE

przeprowadza

POMIARY, PARCELACJE

miejskie, podmiejskie, pomiary miast oraz subsyduje.

WARSZAWA, Al. Jerozolimskie 36 Tel.: 411-76 i 205-33.

Nie wolno kupować placów

przed obejrzeniem najbliższego, najwzorzorszego osiedla „BIAŁOLEKA DWORSKA“ zaledwie 3 km od granic Warszawy przy pierwszym od Warszawy przystanku Płudy. Kilkadziesiąt pociągów dziennie, 9 minut koleją z dworca Warszawa-Praga, 17 minut z dworca Warszawa Gdańska. Ulice w Osiedlu brukowane i wyłożone betonowymi chodnikami. Urządzone place sportowe, sklepy i składy materiałów budowlanych na miejscu. Ceny znacznie niższe. Akty hipoteczne natychmiast.

Informacje: Zarząd Osiedla „Białoleka Dworska“, Warszawa, ul. Niecała 12, I piętro, front, tel. 406-34 oraz w Osiedlu

JEŻELI CHCESZ ZBUDOWAĆ SWÓJ WŁASNY DOM DOBRZE i TANIO,

a z a t e m:

wiedzieć gdzie i jak uzyskać kredyt

jak zredukować koszty budowy

jak zawrzeć umowę z architektem i przedsiębiorcą

jak i gdzie uzyskać ulgi dla budujących

jak się zorientować w gęstwinie przepisów prawnych

i wreszcie zapoznać się z dobrymi radami,

których jedynym celem jest oszczędzenie ci

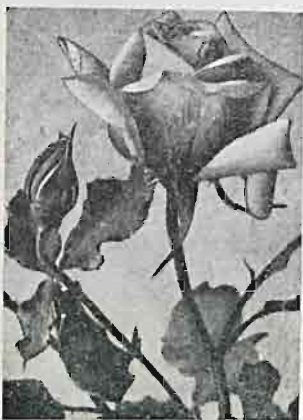
niemiłych niespodzianek w każdej czynności

związanej z budową twego domu własnego.

KUP PORADNIK DLA CHCĄCYCH BUDOWAĆ P. T. „TANI DOM WŁASNY”

pierwszy tego rodzaju w Polsce, tylko za Zł. 1.50.-, wydany staraniem Komitetu Wystawy „Tani Dom Własny” przez Czasopismo „Dom Osiedle Mieszkanie”

Do nabycia we wszystkich księgarniach i kioskach w Warszawie i na prowincji oraz w Administracji Miesięcznika „Dom Osiedle Mieszkanie”,
Warszawa, Krakowskie Przedmieście 5 m. 5

R Ó Ż E

DO

PARKÓW I OGRODÓW
W BOGATYM SORTYMENCIE

POLECA

K. EIZYK

KUTNO SKRZ. POCZT. **55**

KATALOGI NA ŻĄDANIE

Roczniki: Dom Osiedle Mieszkanie
za wszystkie lata (od 1929) do nabycia w Administracji
Warszawa — Krakowskie Przedmieście 5 m. 5 — Telefon 202-05

DOSKONAŁE PODRĘCZNIKI MODNYCH ROBÓTEK SZYDEŁKIEM I NA DRUTACH

Podręczniki pod tytułem:

- 1) ścięgi szydełkowe i na drutach (nauka),
- 2) ok. 200 wzorów robótek przedmiotów użytecznych dla dzieci,
- 3) ok. 200 wzorów tego, co można zrobić dla młodzieży,
- 4) ok. 200 wzorów szydełkiem i na drutach dla pań i panienek,
- 5) przeszło 150 wzorów tego, co można samemu zrobić dla panów i chłopców.

Każda książka, która dzięki swemu zrozumiałemu, obficie ilustrowanemu i wyczerpującemu opracowaniu, jest w stanie przyczynić się do zaoszczędzenia setek złotych, wydawanych na kupno fabrycznej manufaktury

Kosztuje 1 zł. 50 gr.

a można ją nabyć na stacjach kolejowych, w księgarniach, kioskach ulicznych lub bezpośrednio:

TOWARZYSTWO WYDAWNICZE „BLUSZCZ”
Warszawa, Solec 87 i Plac Zamkowy 9

tel. 244-18 i 587-03

wpłacając należność przekazem pocztowym, lub na konto P. K. O. 13.555.

TREŚĆ Nr. 12 DOM — OSIEDLE — MIESZKANIE

Próba rozwiązania domu bliźniaczego	<i>inż. arch. Leonard Tomaszewski</i>
Mieszkania robotnicze w Hiszpanji.	
Mieszkania robotnicze w Stanach Zjednoczonych.	
Ze stosunków mieszkaniowych w Holandji.	
Najmniejsze mieszkanie i przedmioty codziennego użytku	<i>Helena Wolska</i>
Z książek i pism.	

Table des matières et illustrations

	Maisons jumelles	L. Tomaszewski
<i>Fig. 258 — 959</i>	Vues et plans (dévis sur la page 2 — 4).	
	Habitations ouvrières en Espagne	
.. 359	Habitation ouvrière construite par le „Commissariat des Habitations Ouvrières“ de l'Etat de Catalogne, servant d'élément pour la réalisation des habitations plus complexes. (Union d'architectes C. A. T. E. P. A. C.).	
.. 360	Constructions composée d'éléments surperposés.	
.. 361	Plan d'une cellule — type d'habitation à deux niveaux.	
.. 362	Vue perspective d'une cellule.	
.. 363	Maquette d'un bloc d'habitation à construire par l'Institut de la Lutte Contre le Chômage, de la province de Catalogne.	
	Habitations aux Etats Unis	
.. 364	Projet d'une habitation à Philadelphie.	
.. 365	Projet d'une habitation à Brooklyn.	
.. 366	Plan de cette habitation.	
.. 367	Projet d'une colonie.	
.. 368	Colonie suburbaine à Hutchinson (Kansas).	
.. 369	Même colonie: surface bâtie de 100 m. ² et de 130 m. ² .	
	Conditions d'habitation aux Pays-Bas	T. B.
.. 370 — 371	Plans d'extension de la partie méridionale d'Amsterdam.	
.. 372	Jardin commun aménagé à l'intérieur d'un bloc de la Cooperative „Patrimonium“.	
.. 373	Cité jardin à Nieuwendam comportant 1000 logements.	
.. 374	Quantité de logements construits entre 1900 et 1931 aux Pays-Bas.	
.. 375	Quantité de logements construits entre 1906 et 1932 à Amsterdam.	
.. 376 — 377	Plans des logements pris du catalogue édité par l'Etat des Pays-Bas.	
	Logement minime et mobilier	H. Wolska
.. 378 — 379	Service de table uniformisé (Moderne Bauformen, juillet 1933).	
.. 380 — 381	Armoire pour enfermer le service de table.	
.. 382 — 383	Ceramique moderne.	
.. 384	Assiette de Huculs (montagnards de la partie sud-est des Carpathes en Pologne).	
.. 385 — 388	Plans et projets de „Wohnbaufibel“ — Otto Völckers.	
.. 390	Ceramique populaire en Polesie (province de l'est de Pologne).	
.. 391 — 392	Projet d'une maison à une famille arch. Goldberg et Rutkowski	
.. 393	Maquette d'une chaise, élaborée à l'École des Arts et Métiers de Stuttgart (Moderne Bauformen, juillet 1933).	

PRENUMERATA MIESIĘCZNIKA „DOM, OSIEDLE, MIESZKANIE“
w kraju: 15 zł. rocznie, 8 zł. półrocznie. Warszawa, Krak. Przedmieście 5 m. 5, tel. 202-05
zagranicą: 20 zł. rocznie. Nr. konta w P. K. O. 23.988.

CENY OGŁOSZEŃ: Cała strona 300 zł. — Pół str. 150 zł. — Czwartka str. 80 zł. — Ósemka str. 45 zł. Za określenie miejsca dopłaca się 20°/_o.

ADRESY: rocznie zł. 60; półrocznie zł. 30; łącznie z prenumeratą.

Czy znasz

amerykańską
maszynę do pisania

Royal-Portable

porównaj pracę —
jest łatwiejsza,
porównaj pismo —
jest ładniejsze,
porównaj cenę —
jest niższa.

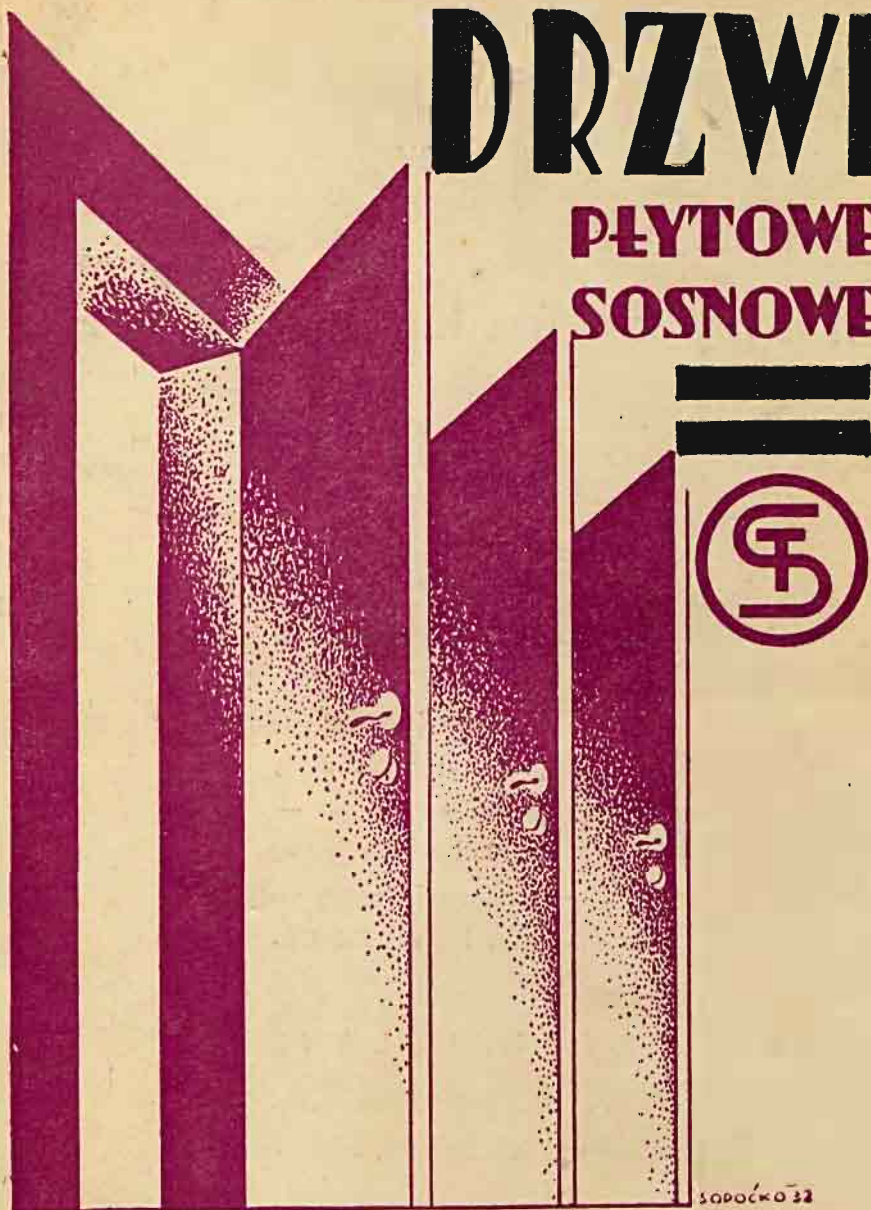
TOWARZYSTWO HANDLOWE
ROYALTYPEWRITERS w Polsce S.A.

Warszawa. pl. Napoleona 1, tel. 288-14; 288-41

Wzorowe warsztaty naprawy i konserwacji maszyn
do pisania i do liczenia wszelkich marek.
Przedstawicielstwa w większych miastach.

DRZWI

PŁYTOWE
SOSNOWE

ŁÓDŹ 32

STARACHOWICE

WARSZAWA 4 WARECKA 15